

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГ ВА РАЎБАР КАДРЛАРИНИ
ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ
ТАШКИЛ ЭТИШ
БОШ ИЛМИЙ - МЕТОДИК МАРКАЗИ**

**ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ САЊАТ ВА МАДАНИЯТ ИНСТИТУТИ
ҲУЗУРИДАГИ ПЕДАГОГ КАДРЛАРИНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА
УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ ТАРМОҚ МАРКАЗИ**

“САЊАТШУНОСЛИК (ТУРЛАРИ БЎЙИЧА)” ЙЎНАЛИШИ

“САЊАТШУНОСЛИК ФАНЛАРИНИ ЎҚИТИШ МЕТОДИКАСИ”

модули бЎйича

Ў Қ У В – У С Л У Б И Й М А Ж М У А

Тошкент – 2017

**Мазкур ўқув-услубий мажмуа Олий ва ўрта махсус таълим
вазирлигининг 2017 йил 24 августдаги 603-сонли буйруғи билан
тасдиқланган ўқув режа ва дастур асосида тайёрланди.**

Тузувчилар: “Санъатшунослик ва маданиятшунослик ”
кафедраси Санъатшунослик фанлари
доктори, профессор Тўлаҳўжаева Муhabбат
Турабовна

“Санъатшунослик ва маданиятшунослик ”
кафедраси ўқувчиси Хамидова Шахло
Шерматовна

Тақризчилар: **Жанубий Корея Республикаси Конгук**
университети профессори, PhD Ким Ин Ог

“ Санъатшунослик ва маданиятшунослик”
кафедраси профессори, с.ф.д. С.М.Қодирова

Ўқув-услубий мажмуа Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти
кенгашининг 2017 йил _____даги ____-сонли қарори билан нашрга тавсия
қилинган.

МУНДАРИЖА

I. ИШЧИ ДАСТУР	3
II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГИ ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ.....	12
III. НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР	21
IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ	33
V. КЕЙСЛАР БАНКИ.....	70
VI. МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ МАВЗУЛАРИ.....	75
VII. ГЛОССАРИЙ	77
VIII. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ	82

I. ИШЧИ ДАСТУР

Кириш

Дастур ривожланган мамлакатлардаги мавжуд халқаро тажрибалар асосида ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4732-сонли, 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли Фармонлари, шунингдек 2017 йил 20 апрелдаги “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ–2909-сонли қарорида белгиланган устивор вазифалар мазмунидан келиб чиққан ҳолда тузилган бўлиб, у замонавий талаблар асосида қайта тайёрлаш ва малака ошириш жараёнларининг мазмунини такомиллаштириш ҳамда олий таълим муассасалари педагог кадрларининг касбий компетентлигини мунтазам ошириб боришни мақсад қилади.

Дастур мазмуни олий таълимнинг норматив-ҳуқуқий асослари ва қонунчилик нормалари, илғор таълим технологиялари ва педагогик маҳорат, таълим жараёнларида ахборот-коммуникация технологияларини қўллаш, амалий хорижий тил, тизимли таҳлил ва қарор қабул қилиш асослари, махсус фанлар негизида илмий ва амалий тадқиқотлар, технологик тараккиёт ва ўқув жараёнини ташкил этишнинг замонавий услублари бўйича сўнгги ютуқлар, педагогнинг касбий компетентлиги ва креативлиги, глобал Интернет тармоғи, мультимедиа тизимлари ва масофадан ўқитиш усулларини ўзлаштириш бўйича янги билим, кўникма ва малакаларини шакллантиришни назарда тутди.

Дастур доирасида берилётган мавзулар таълим соҳаси бўйича педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш мазмуни, сифати ва уларнинг тайёргарлигига қўйиладиган умумий малака талаблари ва ўқув режалари асосида шакллантирилган бўлиб, бу орқали олий таълим муассасалари педагог кадрларининг соҳага оид замонавий таълим ва инновация технологиялари, илғор хорижий тажрибалардан самарали фойдаланиш, ахборот-коммуникация технологияларини ўқув жараёнига кенг татбиқ этиш, чет тилларини интенсив ўзлаштириш даражасини ошириш ҳисобига уларнинг касб маҳоратини, илмий фаолиятини мунтазам юксалтириш, олий таълим муассасаларида ўқув-тарбия жараёнларини ташкил этиш ва бошқаришни тизимли таҳлил қилиш, шунингдек, педагогик вазиятларда оптимал қарорлар қабул қилиш билан боғлиқ компетенцияларга эга бўлишлари таъминланади.

Қайта тайёрлаш ва малака ошириш йўналишининг ўзига хос хусусиятлари ҳамда долзарб масалаларидан келиб чиққан ҳолда дастурда тингловчиларнинг махсус фанлар доирасидаги билим, кўникма, малака ҳамда компетенцияларига қўйиладиган талаблар такомиллаштирилиши мумкин.

Қайта тайёрлаш ва малака ошириш курсининг ўқув дастури қуйидаги модуллар мазмунини ўз ичига қамраб олади.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

Олий таълим муасасалари педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш курсининг **мақсади** педагог кадрларнинг ўқув-тарбиявий жараёнларни юксак илмий-методик даражада таъминлашлари учун зарур бўладиган касбий билим, кўникма ва малакаларини мунтазам янгилаш, малака талаблари, ўқув режа ва дастурлари асосида уларнинг касбий компетентлиги ва педагогик маҳоратини доимий ривожланишини таъминлашдан иборат.

Қайта тайёрлаш ва малака ошириш курсининг ўқув дастури қуйидаги модуллар мазмунини ўз ичига қамраб олади.

Курснинг **вазифаларига** қуйидагилар киради:

“Санъатшунослик (турлари бўйича)” йўналишида педагог кадрларнинг касбий билим, кўникма, малакаларини узлуксиз янгилаш ва ривожлантириш механизмларини яратиш;

замонавий талабларга мос ҳолда олий таълимнинг сифатини таъминлаш учун зарур бўлган педагогларнинг касбий компетентлик даражасини ошириш;

педагог кадрлар томонидан замонавий ахборот-коммуникация технологиялари ва хорижий тилларни самарали ўзлаштирилишини таъминлаш;

махсус фанлар соҳасидаги ўқитишнинг инновацион технологиялари ва илғор хорижий тажрибаларни ўзлаштириш;

“Санъатшунослик (турлари бўйича)” йўналишида қайта тайёрлаш ва малака ошириш жараёнларининг фан ва ишлаб чиқариш билан интеграциясини таъминлаш.

**Модуль бўйича тингловчиларнинг билими, кўникмаси, малакаси
ва компетенцияларига қўйиладиган талаблар:**

“Олий таълимнинг норматив-ҳуқуқий асослари”, “Илғор таълим технологиялари ва педагогик маҳорат”, “Таълим жараёнида ахборот-коммуникация технологияларини қўллаш”, “Амалий хорижий тил”, “Тизимли таҳлил ва қарор қабул қилиш асослари” модуллари бўйича тингловчиларнинг билим, кўникма ва малакаларига қўйиладиган талабалар тегишли таълим соҳаси бўйича педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш мазмуни, сифати ва уларнинг тайёргарлиги ҳамда компетентлигига қўйиладиган умумий малака талаблари билан белгиланади.

Махсус фанлар бўйича тингловчилар қуйидаги билим, кўникма, малака ҳамда компетенцияларга эга бўлишлари талаб этилади:

Тингловчи:

- санъатшуносликнинг ривожланиш тенденцияларини;
- санъатшунослик фанларининг назарий асосларини;
- санъатшунослик фанининг олий таълим тизимидаги ўрни;
- санъатшуносликнинг долзарб муаммоларини;
- санъатшунослик фанларини ўқитишда инновацион технологияларни;
- санъатларнинг ўзаро интеграциясини;
- санъат соҳасидаги турли замонавий услублар, йўналиш ва тамойилларни;
- арт менежментнинг назарий ва амалий асосларини;
- арт менежментнинг функциялари ва тамойилларини **билиши** лозим.

Тингловчи:

- **санъатшунослик йўналиши бўйича хорижий манбалардан педагогик фаолиятда фойдаланиш;**
- санъатшунослик бўйича хорижий мамлакатлар тажрибаларидан фойдаланиш;
- инновацион ва замонавий педагогик технологиялардан фойдаланиш;
- санъат соҳалари бўйича олиб борилаётган илмий изланишлар ва тадқиқотлар натижаларини амалиётга тадбиқ этиш;
- санъатшунослик соҳасидаги модернизация ва ўзгаришларни ўзлаштириш ҳамда дарс жараёнларига сингдириш;
- санъатшуносликнинг долзарб муаммоларини таҳлил қилиш ва ечимини аниқлаш;

-
- санъатшунослик соҳасидаги инновацияларни илмий-тадқиқот ва ўқув жараёнига тадбиқ этиш **кўникмаларига** эга бўлиши лозим.

Тингловчи:

- санъатшунослик фанларига инновацион технологияларни жорий қилиш;
- санъатшунослик фанларини ўқитишнинг дидактик таъминотини яратиш;
- санъатшуносликнинг замонавий ривожланиш тенденцияларини назарий асосда ўқув жараёнига тадбиқ этиш;
- санъатшунослик фанларининг методик таъминотини яратиш;
- санъатшунослик фанларини ўқитишда илғор хорижий тажрибани қўллаган ҳолда ўқув жараёнини ташкил этиш **малакаларига** эга бўлиши зарур.

Тингловчи:

- санъатшунослик соҳасида машғулотларни илғор педагогик ҳамда замонавий ахборот технологиялардан фойдаланган ҳолда ташкил этиш ва бошқариш;
- санъатшунослик йўналиши бўйича илмий тадқиқотлар олиб бориш;
- санъатшуносликда илмий-тадқиқот методологиясини ривожлантириш **компетенцияларига** эга бўлиши лозим.

Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар

“Санъатшунослик (турлари бўйича)” курси маъруза ва амалий машғулотлар шаклида олиб борилади.

Курсни ўқитиш жараёнида таълимнинг замонавий методлари, педагогик технологиялар ва ахборот-коммуникация технологиялари қўлланилиши назарда тутилган:

- маъруза дарсларида замонавий компьютер технологиялари ёрдамида презентацион ва электрон-дидактик технологиялардан;

- ўтказиладиган амалий машғулотларда техник воситалардан, экспресс-сўровлар, тест сўровлари, ақллий хужум, гуруҳли фикрлаш, кичик гуруҳлар билан ишлаш, коллоквиум ўтказиш, ва бошқа интерактив таълим усуларини қўллаш назарда тутилади.

Модулни ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

“Санъатшунослик” (турлари бўйича) йўналиши модули мазмуни ўқув режадаги “Санъатшуносликнинг замонавий тенденциялар”, “Таълим тизимида Режиссёрлик ва актёрлик санъати асослари”, “Санъат тарихи ва назарияси”, “Тасвирий ва амалий санъат тарихи”, “Жаҳон ва Ўзбек театр тарихи”, “Кино тв ва радио тарихи”, “Хореография ва рақс санъати” анъанавий ва замонавий услублар” ўқув модуллари билан узвий боғланган ҳолда педагогларнинг касбий педагогик тайёргарлик даражасини орттиришга хизмат қилади

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар “Санъатшуносликнинг замонавий тенденцияларнинг янги ғоялари устида ишлаш; Санъатшуносликда илмий таҳлил этиш; Санъатшуносликни ривожлантириш ва такомиллаштириш компетенцияларига эга бўладилар.

Модуль бўйича соатлар тақсимоти

№	Модуль мавзулари	Тингловчининг ўқув юкلامаси, соат				
		Ҳаммаси	Аудитория ўқув юкلامаси			Мустақил таълим
			жумладан			
			Жами	Назарий	Амалий машғулот	
1.	Санъатшунослик фанлари ўқитилишининг методологик масалалари			2		2
2.	Машғулот турлари, шакллари. Очик дарсларни ўтказиш ва дарсларни таҳлил қилиш методикаси.				2	2
3.	Назарий дарс технологик харитасини ишлаб чиқиш ва ташкил этиш.				2	
4.	Хорижий адабиётлар таҳлили, таълим жараёнига тадбиқ этиш масалалари.				2	
5.	Санъатшунослик анъаналари ва етакчи тенденцияларини ўқитишда инновацион педагогик технологияларнинг аҳамияти			2		2
6	Илғор хорижий тажрибалар асосида ўқув-услубий мажмуаларни яратиш ва модул асосида дарсларни ташкил этиш услубиети.				2	2
7	Талабалар билимини назорат қилиш ва баҳолаш методикаси.				2	2
Жами: 30			24	4	10	10

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу. Санъатшунослик фанлари ўқитилишининг методологик масалалари

Санъатшунослик фанлари ўқитилишининг мақсад ва вазифалари. Санъатшуносликнинг маънавият, тарих, фалсафа, маданиятшунослик фанлари билан ўзаро боғлиқлиги. Санъатшунослик методологиясидаги концептуал ўзгаришларнинг ўзига хослиги.

2-мавзу. Санъатшунослик анъаналари ва етакчи тенденцияларини ўқитишда инновацион педагогик технологияларнинг аҳамияти

Санъатшунослик йўналишларининг шаклланиши ва тараққиёт йўли. Ўзбекистон санъатшунослик фанининг ўзига хослиги, анъаналарнинг давомийлиги, янги тенденцияларнинг пайдо бўлишидаги муҳит, зарурият, истиқбол масалалари. Санъатшуносликда назария ва амалиёт уйғунлиги. Янги педагогик технологиялар асосида санъатшунослик фанининг ўқитилишидаги назарий масалалар.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАЗМУНИ

1- Амалий машғулот.

Машғулот турлари, шакллари. Очик дарсларни ўтказиш ва дарсларни таҳлил қилиш методикаси

Санъатшуносликнинг замонавий тенденциялари мақсади, вазифалари, назарияси ва амалиётининг эволюцияси. Санъат турлари бўйича таҳлил этиш. “санъат” тушунчаси ва функцияси.

2- Амалий машғулот.

Назарий дарс технологик харитасини ишлаб чиқиш ва ташкил этиш

Санъат турларининг мақсадларни белгилаш. соҳани SWOT таҳлили. Глобаллашув жараёнида ижтимоий-маданий ҳаётдаги ўзгаришлар тенденцияси ва истиқболли режасини тадбиқ этиш. Мониторинг ва баҳолаш.

3- Амалий машғулот.

Хорижий адабиётлар таҳлили, таълим жараёнига тадбиқ этиш масалалари

Назарий дарс технологик харитасини ишлаб чиқиш ва ташкил этиш. Хорижий адабиётлар таҳлили, таълим жараёнига тадбиқ этиш масалалари. Илғор хорижий тажрибалар асосида ўқув-услубий мажмуаларни яратиш ва модуль асосида дарсларни ташкил этиш услубиети.

4-мавзу. Илғор хорижий тажрибалар асосида ўқув-услубий мажмуаларни яратиш ва модул асосида дарсларни ташкил этиш услубиёти.

Ҳозирги замоннинг долзарб муаммоларидан бўлган маънавий, мафкуравий ва ахборот хавфсизлигининг мазмун-моҳияти. Санъати соҳаси ходимлари учун маънавий, мафкуравий ва ахборот хавфсизлигининг долзарблиги ва таъсири. Маънавий, мафкуравий ва ахборот хавфсизлигидаги таҳдидлар, уларнинг таснифи.

5-мавзу. Талабалар билимини назорат қилиш ва баҳолаш методикаси

Инсон онг ва тафаккурининг янгиланиши жамият ривожланишининг муҳим омили сифатида. Глобаллашув ва ижтимоий-маънавий ҳаётдаги ўзгаришлар тенденцияси ва истикболлари.

ЎҚИТИШ ШАКЛЛАРИ

Мазкур модул бўйича қуйидаги ўқитиш шаклларидан фойдаланилади:

- маърузалар, амалий машғулотлар (маълумотлар ва технологияларни англаб олиш, ақлий қизиқишни ривожлантириш, назарий билимларни мустаҳкамлаш);
- давра суҳбатлари (кўрилаётган лойиҳа ечимлари бўйича таклиф бериш қобилиятини ошириш, эшитиш, идрок қилиш ва мантиқий хулосалар чиқариш);
- баҳс ва мунозаралар (лойиҳалар ечими бўйича далиллар ва асосли аргументларни тақдим қилиш, эшитиш ва муаммолар ечимини топиш қобилиятини ривожлантириш).

БАҲОЛАШ МЕЗОНИ

№	Баҳолаш мезони	Максимал балл	Изоҳ
1.	Хорижий махсус адабиёт таҳлили презентацияси	2.5	1
2.	Мустақил иш (Кейсни ечиш)		1.5

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ

“SWOT-таҳлил” методи

Методнинг мақсади: мавжуд назарий билимлар ва амалий тажрибаларни таҳлил қилиш, таққослаш орқали муаммони ҳал этиш йўлларни топишга, билимларни мустаҳкамлаш, такрорлаш, баҳолашга, мустақил, танқидий фикрлашни, ностандарт тафаккурни шакллантиришга хизмат қилади.

SWOT таҳлил:

S – стренгтх (кучли)

W – wэакнесс (заиф)

O – оппортуниэтс (имкониятлар)

T – тхреатенс (хатарлар)

Таҳлил қилиш учун 2x2 ўлчамдаги матрица тузилади:

S	W
O	T

Намуна Санъатиуносликнинг SWOT таҳлили

	Манфаатли омиллар	Манфаатсиз омиллар
Ички муҳит омиллари	S – кучли томони. 1. Юқори малакали ходимлардан иборат жамоа. 2. Бошқа санъат муассасалари билан ўрнатилган манфаатли алоқалар. 3. Кўргазмалар ташкил этишда инновацион шаклларни қўллаш.	W – заиф томонлари 1. Бошқарув жараёнининг салбий томонлари (сусткашлик). 2. Айрим мутахассисликлар бўйича юқори малакали кадрларнинг етишмаслиги (м-н: маркетинг)

Ташқи муҳит омиллари	О – имкониятлар.	Т – хатарлар.
	1. Ўз экспонатининг ноёблиги бўйича театрнинг таниқлилик даражаси. 2. Деярли кучли рақобатнинг мавжуд эмаслиги. 3. Халқаро маданий алоқаларда катнашиш имкониятлари.	1. Обьектив санъат талабининг пасайиб кетиши. 2. Ички рақобат: мутахассис кадрларнинг бошқа иш жойига ўтиб кетиши. 3. Ташқи рақобат: Кўплаб музей ва галереяларнинг мавжудлиги.

Хулосалаш (Резюме, Веер) методи.

Методнинг мақсади: Бу метод мураккаб, кўптармоқли, мумкин қадар, муаммоли характеридаги мавзуларни ўрганишга қаратилган. Методнинг моҳияти шундан иборатки, бунда мавзунинг турли тармоқлари бўйича бир хил ахборот берилади ва айтилганда, уларнинг ҳар бири алоҳида аспектларда муҳокама этилади. Масалан, муаммо ижобий ва салбий томонлари, афзаллик, фазилят ва камчиликлари, фойда ва зарарлари бўйича ўрганилади. Бу интерфаол метод танқидий, таҳлилий, аниқ мантиқий фикрлашни муваффақиятли ривожлантиришга ҳамда ўқувчиларнинг мустақил ғоялари, фикрларини ёзма ва оғзаки шаклда тизимли баён этиш, ҳимоя қилишга имконият яратади. “Хулосалаш” методидан маъруза машғулотида индивидуал ва жуптликлардаги иш шаклида, амалий ва семинар машғулотида кичик гуруҳлардаги иш шаклида мавзу юзасидан билимларни мустақамлаш, таҳлили қилиш ва таққослаш мақсадида фойдаланиш мумкин.

Методни амалга ошириш тартиби

- тренер-ўқитувчи иштирокчиларни 5-6 кишидан иборат кичик гуруҳларга ажратади;

- тренинг мақсади, шартлари ва тартиби билан иштирокчиларни таништиргач, ҳар бир гуруҳга умумий муаммони таҳлил қилиниши зарур бўлган қисимлари туширилган тарқатма материалларни тарқатади;

- ҳар бир гуруҳ ўзига берилган муаммони атрофлича таҳлил қилиб, ўз мулоҳазаларини тавсия этилаётган схема бўйича тарқатмага ёзма баён қилади;

- Навбатдаги босқичда барча гуруҳлар ўз тақдимотларини ўтказадилар. Шундан сўнг, тренер томонидан таҳлиллар умумлаштирилади, зарурий ахборотлар билан тўлдирилади ва мавзу.

Намуна:

Галерея аудиториясини сегментлаш					
Даромадлари бўйича		Ёши бўйича		Жинси бўйича	
афзаллиги	камчилиги	афзаллиги	камчилиги	афзаллиги	камчилиги
Хулоса:					

“Кейс-стади” методи

«Кейс-стади» - инглизча сўз бўлиб, («case» – аниқ вазият, ҳодиса, «стади» – ўрганмоқ, таҳлил қилмоқ) аниқ вазиятларни ўрганиш, таҳлил қилиш асосида ўқитишни амалга оширишга қаратилган метод ҳисобланади. Мазкур метод дастлаб 1921 йил Гарвард университетида амалий вазиятлардан иқтисодий бошқарув фанларини ўрганишда фойдаланиш тартибида қўлланилган. Кейсда очик ахборотлардан ёки аниқ воқеа-ҳодисадан вазият сифатида таҳлил учун фойдаланиш мумкин. Кейс ҳаракатлари ўз ичига қуйидагиларни қамраб олади: Ким (Who), Қачон (When), Қерда (Where), Нима учун (Why), Қандай/ Қанака (How), Нима-натижа (What).

“Кейс методи”ни амалга ошириш босқичлари

Иш Босқичлари	Фаолият шакли ва мазмуни
1-босқич: Кейс ва унинг ахборот таъминоти билан таништириш	<ul style="list-style-type: none">✓ яқка тартибдаги аудио-визуал иш;✓ кейс билан танишиш(матнли, аудио ёки медиа шаклда);✓ ахборотни умумлаштириш;✓ ахборот таҳлили;✓ муаммоларни аниқлаш
2-босқич: Кейсни аниқлаштириш ва ўқув топшириғни белгилаш	<ul style="list-style-type: none">✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш;✓ муаммоларни долзарблик иэрархиясини аниқлаш;✓ асосий муаммоли вазиятни белгилаш
3-босқич: Кейсдаги асосий муаммони таҳлил этиш	<ul style="list-style-type: none">✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш;✓ муқобил эчим йўлларини ишлаб чиқиш;

орқали ўқув топширигининг эчимини излаш, ҳал этиш йўллари ишлаб чиқиш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ ҳар бир ечимнинг имкониятлари ва тўсиқларни таҳлил қилиш; ✓ муқобил ечимларни танлаш
4-босқич: Кейс ечимини эчимини шакллантириш ва асослаш, тақдимот.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ якка ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил вариантларни амалда қўллаш имкониятларини асослаш; ✓ ижодий-лойиҳа тақдимотини тайёрлаш; ✓ якуний хулоса ва вазият эчимининг амалий аспектиларини ёритиш

«ФСМУ» методи

Технологиянинг мақсади: Мазкур технология иштирокчилардаги умумий фикрлардан хусусий хулосалар чиқариш, таққослаш, киёслаш орқали ахборотни ўзлаштириш, хулосалаш, шунингдек, мустақил ижодий фикрлаш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади. Мазкур технологиядан маъруза машғулотларида, мустаҳкамлашда, ўтилган мавзунини сўрашда, уйга вазифа беришда ҳамда амалий машғулот натижаларини таҳлил этишда фойдаланиш тавсия этилади.

Технологияни амалга ошириш тартиби:

- қатнашчиларга мавзуга оид бўлган якуний хулоса ёки ғоя тақлиф этилади;

- ҳар бир иштирокчига ФСМУ технологиясининг босқичлари ёзилган қўғозларни тарқатилади: Ф – фикрингизни баён этинг, С – унга сабаб кўрсатинг, М – мисол келтиринг, У - умумлаштиринг.

- иштирокчиларнинг муносабатлари индивидуал ёки гуруҳий тартибда тақдимот қилинади.

ФСМУ таҳлили қатнашчиларда касбий-назарий билимларни амалий машқлар ва мавжуд тажрибалар асосида тезроқ ва муваффақиятли ўзлаштирилишига асос бўлади.

Намуна

Фикр: “театр санъатини шакллантиришда доимий ташриф буюрувчилар яъни томошабин таъсир этади”.

Топшириқ: Мазкур фикрга нисбатан муносабатингизни ФСМУ орқали таҳлил қилинг.

“Ассесмент” методи

Методнинг мақсади: мазкур метод таълим олувчиларнинг билим даражасини баҳолаш, назорат қилиш, ўзлаштириш кўрсаткичи ва амалий кўникмаларини текширишга йўналтирилган. Мазкур техника орқали таълим олувчиларнинг билиш фаолияти турли йўналишлар (тест, амалий кўникмалар, муаммоли вазиятлар машқи, қиёсий таҳлил, симптомларни аниқлаш) бўйича ташҳис қилинади ва баҳоланади.

Методни амалга ошириш тартиби:

“Ассесмент”лардан маъруза машғулотларида талабаларнинг ёки қатнашчиларнинг мавжуд билим даражасини ўрганишда, янги маълумотларни баён қилишда, семинар, амалий машғулотларда эса мавзу ёки маълумотларни ўзлаштириш даражасини баҳолаш, шунингдек, ўз-ўзини баҳолаш мақсадида индивидуал шаклда фойдаланиш тавсия этилади. Шунингдек, ўқитувчининг ижодий ёндашуви ҳамда ўқув мақсадларидан келиб чиқиб, ассесментга кўшимча топшириқларни киритиш мумкин.

Намуна. Ҳар бир катакдаги тўғри жавоб 5 балл ёки 1-5 баллгача баҳоланиши мумкин.

“Инсерг” методи

Методнинг мақсади: Мазкур метод ўқувчиларда янги ахборотлар тизимини қабул қилиш ва билмларни ўзлаштирилишини энгиллаштириш мақсадида қўлланилади, шунингдек, бу метод ўқувчилар учун хотира машқи вазифасини ҳам ўтайди.

Методни амалга ошириш тартиби:

➤ ўқитувчи машғулотга қадар мавзунинг асосий тушунчалари мазмуни ёритилган инпут-матнни тарқатма ёки тақдимот кўринишида тайёрлайди;

➤ янги мавзу моҳиятини ёритувчи матн таълим олувчиларга тарқатилади ёки тақдимот кўринишида намоиш этилади;

➤ таълим олувчилар индивидуал тарзда матн билан танишиб чиқиб, ўз шахсий қарашларини махсус белгилар орқали ифодалайдилар. Матн билан ишлашда талабалар ёки қатнашчиларга қуйидаги махсус белгилардан фойдаланиш тавсия этилади:

Белгилар	1-матн	2-матн	3-матн
“В” – таниш маълумот.			

“?” – мазкур маълумотни тушунмадим, изоҳ керак.			
“+” бу маълумот мен учун янгилик.			
“– ” бу фикр ёки мазкур маълумотга қаршиман?			

Белгиланган вақт якунлангач, таълим оловчилар учун нотаниш ва тушунарсиз бўлган маълумотлар ўқитувчи томонидан таҳлил қилиниб, изоҳланади, уларнинг моҳияти тўлиқ ёритилади. Саволларга жавоб берилади ва машғулот якунланади.

“Тушунчалар таҳлили” методи

Методнинг мақсади: мазкур метод талабалар ёки қатнашчиларни мавзу бўйича таянч тушунчаларни ўзлаштириш даражасини аниқлаш, ўз билимларини мустақил равишда текшириш, баҳолаш, шунингдек, янги мавзу бўйича дастлабки билимлар даражасини ташҳис қилиш мақсадида қўлланилади.

Методни амалга ошириш тартиби:

- иштирокчилар машғулот қодалари билан таништирилади;
- ўқувчиларга мавзуга ёки бобга тегишли бўлган сўзлар, тушунчалар номи туширилган тарқатмалар берилади (индивидуал ёки гуруҳли тартибда);
- ўқувчилар мазкур тушунчалар қандай маъно англатиши, қачон, қандай ҳолатларда қўлланилиши ҳақида ёзма маълумот берадилар;
- белгиланган вақт якунига этгач ўқитувчи берилган тушунчаларнинг тугри ва тулиқ изоҳини ўқиб эшиттиради ёки слайд орқали намоёниш этади;
- ҳар бир иштирокчи берилган тугри жавоблар билан узининг шахсий муносабатини таққослайди, фарқларини аниқлайди ва ўз билим даражасини текшириб, баҳолайди.

Намуна: “Модулдаги таянч тушунчалар таҳлили”

Тушунчалар	Сизнингча бу тушунча қандай маънони англатади?	Қўшимча маълумот
Санъат маркетинг	ташкилий ва бадий мақсадларга эришишда истемолчилар билан ўзаро манфаатдорлик муносабатларни ўрнатишга йўналтирилган интеграштирилган менежмент жараёни	
Паблик рилейшинз	жамият билан алоқа ўрнатиб, уни йўлга қўйиш, яъни санъаткор ёки расом шухратини ёйиш учун санъат асари ёки унинг хизматларини тарғиб этиш, реклама қилиш	
Паблисити	мутахассислар ва улгуржи харидорларга мўлжалланган тарғиботни олиб бориш	

Изоҳ: Иккинчи устунчага қатнашчилар томонидан фикр билдирилади. Мазкур тушунчалар ҳақида қўшимча маълумот глоссарийда келтирилган.

Венн Диаграммаси методи

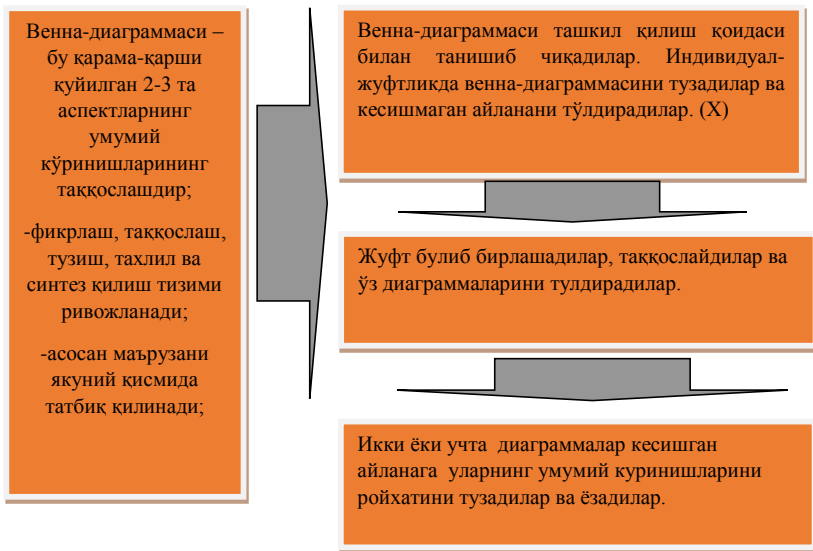
Методнинг мақсади: Бу метод график тасвир орқали ўқитишни ташкил этиш шакли бўлиб, у иккита ўзаро кесишган айлана тасвири орқали ифодаланади. Мазкур метод турли тушунчалар, асослар, тасавурларнинг анализ ва синтезини икки аспект орқали кўриб чиқиш, уларнинг умумий ва фарқловчи жиҳатларини аниқлаш, таққослаш имконини беради.

Методни амалга ошириш тартиби:

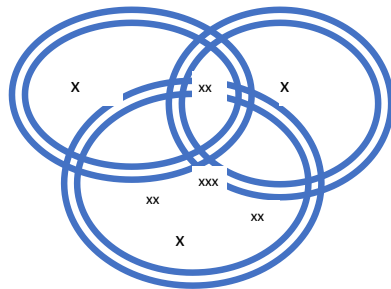
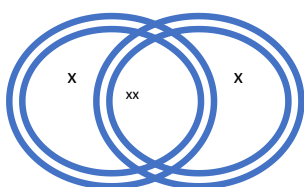
- иштирокчилар икки кишидан иборат жуфтликларга бирлаштириладилар ва уларга кўриб чиқиладиган тушунча ёки асоснинг ўзига хос, фарқли жиҳатларини (ёки акси) доиралар ичига ёзиб чиқиш таклиф этилади;
- навбатдаги босқичда иштирокчилар тўрт кишидан иборат кичик гуруҳларга бирлаштирилади ва ҳар бир жуфтлик ўз таҳлили билан гуруҳ аъзоларини таништириладилар;

- жуфтликларнинг таҳлили эшитилгач, улар биргалашиб, кўриб чиқиладиган муаммо ёхуд тушунчаларнинг умумий жиҳатларини (ёки фарқли) излаб топадилар, умумлаштирадилар ва доирачаларнинг кесишган қисмига ёзадилар.

Венн диаграммасида ишлаш қоидалари:

Венн диаграммаси

“Блиц-ўйин” методи.

Методнинг мақсади: ўқувчиларда тезлик, ахборотлар тизмини таҳлил қилиш, режалаштириш, прогнозлаш кўникмаларини шакллантиришдан иборат. Мазкур методни баҳолаш ва мустаҳкамлаш мақсадида қўллаш самарали натижаларни беради.

Методни амалга ошириш босқичлари:

1. Дастлаб иштирокчиларга белгиланган мавзу юзасидан тайёрланган топширик, яъни таркатма материалларни алоҳида-алоҳида берилади ва улардан материални синчиклаб ўрганиш талаб этилади. Шундан сўнг, иштирокчиларга тўғри жавоблар таркатмадаги «якка баҳо» колонкасига белгилаш кераклиги тушунтирилади. Бу босқичда вазифа якка тартибда бажарилади.

2. Навбатдаги босқичда тренер-ўқитувчи иштирокчиларга уч кишидан иборат кичик гуруҳларга бирлаштиради ва гуруҳ аъзоларини ўз фикрлари билан гуруҳдошларини таништириб, баҳслашиб, бир-бирига таъсир ўтказиб, ўз фикрларига ишонтириш, келишган ҳолда бир тўхтамга келиб, жавобларини «гуруҳ баҳоси» бўлимига рақамлар билан белгилаб чиқишни топширади. Бу вазифа учун 15 дақиқа вақт берилади.

3. Барча кичик гуруҳлар ўз ишларини тугатгач, тўғри ҳаракатлар кетма-кетлиги тренер-ўқитувчи томонидан ўқиб эшиттирилади, ва ўқувчилардан бу жавобларни «тўғри жавоб» бўлимига ёзиш сўралади.

4. «Тўғри жавоб» бўлимида берилган рақамлардан «якка баҳо» бўлимида берилган рақамлар таққосланиб, фарқ булса «0», мос келса «1» балл қуйиш сўралади. Шундан сўнг «якка хато» бўлимидаги фарқлар юқоридан пастга қараб кўшиб чиқилиб, умумий йиғинди ҳисобланади.

5. Худди шу тартибда «тўғри жавоб» ва «гуруҳ баҳоси» ўртасидаги фарқ чиқарилади ва баллар «гуруҳ хатоси» бўлимига ёзиб, юқоридан пастга қараб кўшилади ва умумий йиғинди келтириб чиқарилади.

6. Тренер-ўқитувчи якка ва гуруҳ хатоларини тўпланган умумий йиғинди бўйича алоҳида-алоҳида шарҳлаб беради.

7. Иштирокчиларга олган баҳоларига қараб, уларнинг мавзу бўйича ўзлаштириш даражалари аниқланади.

III. НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР

1-мавзу. Санъатшунослик фанлари ўқитилишининг методологик масалалари

Санъатшунослик фан йўналишининг ўзига хослиги, мазкур йўналишнинг мақсад ва вазифалари. Санъатшуносликнинг маънавият, тарих, ахлоқшунослик, фалсафа, маданиятшунослик фанлари билан ўзаро боғлиқлиги. Санъатшунослик фанларидаги янгиланган методологиянинг илмий ва амалий аҳамияти.

Режа:

- 1.1.** Санъатшунослик фанининг ўзига хослиги, мақсади ва вазифалари.
- 1.2.** Ўзбекистонда санъатшунослик фанининг шаклланиш йўли.
- 1.3.** Замонавий Ўзбекистон санъатшунослигининг янгиланган методологияси

Таянч иборалар: санъатшунослик, тарихий манба, маънавият, ижтимоий онг, санъат турлари ва воситалари, миллий мафкура, тадқиқот, илмий ёндошув.

1.1. Санъатшунослик фанининг ўзига хослиги, мақсади ва вазифалари.

Санъатшунослик фан йўналиши сифатида ўзига хосликка эга эканлиги. Унинг учта асосий тармоғи.

Санъат тарихи, санъат назарияси ва бадиий танқид. Санъатнинг барча турлари, йўналишларини фан нуктаи назаридан ўрганишда мазкур тармоқларнинг ўзига хослиги.

Санъат тарихи – санъатнинг барча тармоғи ва муайян олинган санъат турининг генезиси, шаклланиш йўли, ривожланиш тамойилларини тизимлаштириш соҳаси сифатида.

Санъат назарияси – тарихий ва фалсафий нуктаи назардан тўпланган манбалар қонуниятини умумлаштириш, моҳиятини белгилаш, анъана ва тамойиллар мазмунини аниқлаш тизими тарзида.

Бадиий танқид –тафаккур, ҳиссий идрок, билим, тажрибага асосланиб, санъат асарига бўлган муносабатни ўзида акс эттириш воситаси сифатида. Бадиий танқид санъат мазмун-моҳиятини ўрганиш, ҳис этиш ва қонуниятларини ишлаб чиқишнинг муҳим таянчи, санъатшунослик илмининг умумий қонуниятлари тараққиётига, амалиётга ҳамда кенг истеъмолчилар (томошабин, тингловчи) аудиториясини тарбиялашга хизмат қилиш тармоғи.

М.Бахтиннинг Ф.М.Достоевский, О.Шарафиддиновнинг Чўлпон ижоди билан боғлиқ тадқиқотлари.

Миллий истиқлол мафкурасининг санъатшунослик олдига қўйган янги назарий масалалари.

Санъатшунослик тарихида синфийлик, коммунистик ғоявийлик, икки маданиятлар тафовути, социалистик реализм қарашлари. Танқид, таҳлил, тадқиқ.

1.2. Ўзбекистонда санъатшунослик фанининг шаклланиш йўли.

Санъатшуносликнинг қадим илдизлари. Тарихий манбаларда санъатшунослик асослари.

Петроглифлар - санъат тарихини ўрганиш манбаси сифатида.

Тазкиралар, саёҳатномалар, мактуботларда санъат тарихининг ўзига хос ифодаси намоён бўлиши. Муסיқашунослик илдизлари. Томоша санъатларининг тарихий тадқиқотлари. Тасвирий санъатни ўрганишнинг қадим асослари.

Абу Райҳон Беруний, Абу Наср Фаробий, Алишер Навоий, Захириддин Муҳаммад Бобур, Фуркат, Чўлпон, Ғулом Зафарий, Ҳамид Олимжон асарларида санъат таълими, тадқиқи, бадиий танқид билан боғлиқ қарашлар.

Мамлакатимизда санъатшуносликнинг фан сифатидаги тараққиёти. Илмий тадқиқот институтининг ташкил этилиши. Санъатшунослик фани йўналишларининг шаклланиши.

1.4. **Замонавий Ўзбекистон санъатшунослигининг янгиланган методологияси**

XX аср Ўзбекистон санъатшунослигининг ўзига хос йўли, тараққиёти, ривожланган анъаналарининг давомийлиги. Миллий истиқлол ва санъатшунослик методологияси. Янги давр методологиясининг мазмун моҳияти. Миллий анъаналар, кадриятлар, жаҳон фанининг етакчи услубий тамойиллари билан уйғунлик. Янги давр санъатшунослигида ворисийлик масалалари. Санъатнинг янги йўналишлари, воситалари, услубий ўзгаришларининг намоён бўлиши. Ўзбекистон санъатшунослигининг асосчилари ва етакчи олимлари илмий меросининг ўзига хослиги. А. Фитрат, Н.Миронов, И.Бахта, Ғ.Зафарий, И.Акбаров, Ғ.А.Пугаченкова, Е.В.Массон, М.Р.Раҳмонов, М.Ҳ.Қодиров, В.Ю.Зоҳидов, Т.С.Визго, Р.Тоқтош, Л.Авдеева, Р.Каримова, Ф.Кароматли илмий мероси. Э.В.Ртвеладзе, А.А.Ҳақимов, Т.Ғофурбеков, О.Иброҳимов тадқиқотларида санъатшуносликнинг етакчи тамойиллари.

Санъат ҳақида тушунча. Санъат – ижтимоий онг шакли, инсониятнинг маънавий бойлиги. Кўп қиррали ва оламни бадиий-эстетик англашнинг ўзига хос воситаси. Яратувчилик, англаш ва баҳолаш хусусиятлари. Эстетик аҳамиятга эга бадиий ижод. Ҳодисалар, характерларни образли англаш. Образ – санъатнинг асосий ифода воситаси. Ижодий саралаш. Типиклаштириш. Умумлаштириш. Булар асосида ижодий ғояни, ҳис-туйғуларни ифодалаш.

Санъат спецификаси. Бадиий англаш объекти сифатида. Инсон – шахсий ва ижтимоий манфаатлари бирлиги сифатида. Кишилар, инсон ва табиат, инсон ва жамият ўртасидаги ўзаро муносабатлар. Санъатнинг яхлитлиги ва кўп қирралиги. Композиция ва шакл. Мазмун ва моҳият.

Санъат функциялари. Асосий функциялар. Ижтимоий. Маърифий. Тарбиявий. Этик. Коммуникатив. Семиотик. Томошавий. Эстетик. Образли фикрлаш қобилиятини ривожлантириш. Санъатнинг полифункционаллиги.

Санъат турлари. Асосий структуравий-таснифий бирлиги. Театр ва кинода сўз, драматик конфликт ва персонажлар хатти-ҳаракати. Мусикада овоз ва оҳанг. Хореографияда ҳаракат ва ритмика. Рангтасвирда ранг ва нур; ҳайкалтарошликда пластик ечим; графикада чизиқ, штрих, нур ва соя. Амалий санъат ва архитектурада утилитар ва эстетик хусусиятлар комплекси.

Санъат жанрлари. Жанр – санъат тури таркибидаги ички бўлиниши ва нисбатан барқарор, шаклланган хислатларига, ифодавий-тасвирий воситаларга эга экани. Жанрларнинг модификацияси, трансформацияси. Жанрлар. Мавзу бўйича – тарихий, психологик, илмий-фантастик ва бошқа. Ғоявий-эмоциональ хусусиятлари бўйича – лирик, юмористик ва бошқа. Тузилмаси, шакли ва ижро усулига кўра бўлиниши. Вокаль-чолғу, камер-симфоник, хор, академик, халқ, эстрада ижрочилиги ва бошқа.

Санъатда синтез. Синтез тушунчаси, тарихий илдизлари, табиати. Ички ва ташқи шакллари. Синтез структураси, компонентлари. Компонент тушунчаси. Ифода воситаларининг уйғунлашуви. Синтез ва синкретиз.

Санъатшуносликда **таҳлил аспектлари.** Тарихий-назарий. Муаммоли-таҳлилий. Давр ва макон кесимида. Шаклий-стилистик. Маданий-тарихий. Структуравий-типологик. Методологик. Компаратив.

Санъат тарихини умумий даврлаштириши. Қадимги даврдан XIX аср охирига қадар – бадиий анъаналар, маънавий ва моддий маданият, санъат тарихи. Шаклланиш ва ривожланиш жараёнлари. XX асрнинг биринчи ярми ва иккинчи ярмининг 90 йиллар бошигача бўлган давр бадиий маданияти, санъати. Мустақиллик даври бадиий маданияти ва санъати тарихий-назарий, методологик, типологик аспектларда.

Бадиий танқидчилик. Адабий фаолият тури. Бадиий асарни таҳлил ва талқин қилиш. Замоनावий бадиий ижодда содир бўлаётган жараёнларни умумлаштириши, санъатда етакчилик қилаётган тамойилларни аниқлаши. Холислик. Мулоҳазаларнинг асосланганлиги. Кенг кўламлиқ. Касбий этика. Бадиий танқидчиликнинг фан ва амалиётдаги роли, ижтимоий ўрни. Бадиий танқид – санъат тарихини юзага келтирувчи восита сифатида.

Бадиий танқид жанрлари ва шакллари. Асосий жанрлар. Мақола. Тақриз. Ижодий портрет. Аннотация. Бадиий танқид шакллари: оғзаки, ёзма. Жонли ва аудиовизуал чиқишлар. Ахборот технологияларнинг ривожланиши ва танқидчиликнинг янги кўриниши.

Бадиий маданият тушунчаси. Маданият ҳақида тушунча. Бадиий маданият – инсоннинг яратувчанлик фаолиятини, ранг-баранг бадиий-ижодий аспектларини қамраб олган мураккаб, кўп қиррали ва ноёб ҳодиса. Санъат асарларини яратиш, тарқатиш, ўзлаштириш бўйича маънавий-амалий фаолият жараёнлари ва ҳодисалари ёки эстетик кадрга эга моддий предметлар мажмуи. Бадиий маданиятнинг структураси. Функциялари. Институциональ имкониятлари. Илмий тармоқлари. Назария. Тарих. Социология. Иқтисодиёт.

Бошқарув. Бадиий маданиятни ривожлантирувчи асосий омиллар ва истиқболи ҳақида тушунча.

Санъатда миллийлик ва интеграцион жараёнлар. Санъатда миллийлик ва замонавийлик масалалари. Санъатнинг универсаллиги ва интеграцион хусусиятлари. Миллий идентификация ва глобаллашув. Глокаллашув тушунчаси. Санъатда акультуратив жараёнлар ва кофигуратив тамойиллар.

Санъатда бадиий методлар. Классицизм. Романтизм. Реализм. Маньеризм. Натурализм. Веризм. Символизм. Экспрессионизм. Импрессионизм. Модернизм. Постмодернизм.

Санъатшунослик илмий тадқиқотлари. Санъатшунослик фани ихтисослик йўналишларининг ўзига хослиги. Диссертация мавзусининг танланиши. Диссертация структураси. Илмий концепция тушунчаси. Илмий адабиётларни ўрганиш. Материаллар билан ишлаш. Илмий аппарат. Илмий ва касбий этика.

2-Мавзу. Санъатшунослик анъаналари ва етакчи тенденцияларини ўқитишда инновацион педагогик технологияларнинг аҳамияти

Режа:

1. Санъатшуносликда ворисийлик масаласи
2. Замонавий Ўзбекистон санъатшунослигининг етакчи тамойиллари
3. Санъатшунослик фани ўқитилишида педагогик технологияларнинг аҳамияти

Таянч иборалар: санъат, анъанавийлик, янгича тамойиллар, педагогик технологиялар, замонавий ёндошувлар.

2.1 Санъатшуносликда ворисийлик масаласи

Санъатшунослик анъаналарининг ўзига хослиги. Анъаналарга ёндошув масаласи. Анъаналарнинг яшовчанлигидаги бадиий-илмий мезонлар. Санъат бадиий таълимидаги устоз-шогирд анъанасининг назарий асослари ҳамда фан тизимидаги ўрни ва аҳамияти. Илмий ижод тушунчасининг ўзига хослиги. Илмий кашфиёт - илмий ижоднинг муҳим жиҳати сифатида. Илмий тадқиқот

объекти - ахборот олиш, қайта ишлаш, умумлаштириш, тизимлаштириш воситаси. Санъатшунослик гипотезаларининг ишлаб чиқилиши. Илмий янгиликнинг ижтимоий аҳамияти ва самарадорлиги.

2.2. Замонавий Ўзбекистон санъатшунослигининг етакчи тамойиллари

Етакчи тамойилларнинг шаклланиш хусусияти. Санъатшунос олимлар тадқиқотида янги давр фанига хос тамойилларнинг умумлаштирилиши. Халқчиллик тамойили - ҳар қайси давр санъатини, асар мазмунини, санъаткор фаолиятини баҳолашда уларнинг жамиятга таъсиридан, инсонларнинг маънавий тарбиясига қўшган улушидан келиб чиқиш асоси сифатида. Бадиийлик тамойили - мазмун ва шакл, мантиқ ва моҳият, бадиий яхлитлик тизимини ўрганувчи устувор мезон эканлигини ўрганиш. Тарихийлик тамойили - санъат ва санъат тарихини ўрганишда давр, жамият ривожланишига зиддиятлар бирлиги, ижодкор руҳияти, жамият ҳолати, ақл ва ҳиссиёт узвийлиги нуқтаи назаридан баҳолаш воситаси сифатида. Услубий ранг-баранглик тамойили – замонавий санъатнинг барча услублари, ижодий оқимлари, йўналишларидан келиб чиққан ҳолда бадиий-услубий йўналишларни таҳлил ва тадқиқ этиш йўли эканлигини асослаш. Ғоявийлик тамойили – санъат асари ўз даври ғояларининг бадиий ифодаси эканлигини тадқиқ этиш, унинг функцияси, мақсади ва вазифасини таҳлил қилиш воситаси сифатида.

2.3. Санъатшунослик фани ўқитилишида педагогик технологияларнинг аҳамияти

Санъатшунослик фани санъатнинг бадиий мезонларига асослангани ҳолда илм-фаннинг замонавий технологиялари нуқтаи назаридан тадқиқ этилиши. Замонавий фан-техника ютуқлари ва илғор педагогик технологиялар санъатшуносликни ўқитилишида муҳим восита сифатида. Жаҳон санъатшунослик фанида кечаётган жараёнлар ҳамда ижтимоий-иқтисодий тараққиёт билан уйғунликнинг муҳимлиги. Ахборотларни тезкор суръатда қабул қилиб олиш, уларни таҳлил этиш, қайта ишлаш, назарий жиҳатдан

умумлаштириш, хулосалашда тахник ресурсларнинг ўрни. Санъатшунослик таълими шакллари оптималлаштириш.

Санъатшунослик фанини ўқитишда инновацион ёндошувларнинг аҳамияти. Педагогик технология – баркамол инсонни шакллантириш фаолияти сифатида. Жаҳон санъатшунослигида рўй бераётган ахборотларни миллий маънавиятимиз нуктаи назаридан ўзлаштириш, улардан амалда фойдаланиш, улардаги мантиқ ва моҳиятни ҳамда ахборотлар орасидаги ўзаро уйғунликни очиш орқали янги инновацион қарашларни шакллантириш.

Назорат саволлари

1. Санъатшунослик фанининг мақса ва вазифалари нималардан иборат?
2. Санъатшуносликнинг асосий таркибий қисмларини санаб беринг.
3. Санъат тарихи нимани ўрганади?
4. Санъат назарияси нима?
5. Бадиий танқид тушунчасини баҳоланг.
6. Санъатшунослик фанининг ихтисосликлари ҳақида нималарни биласиз?
7. М.Бахтин ижодининг санъатшуносликдаги ўрни ва аҳамияти?
8. Ўзбекистон санъатшунослик фанининг асосчиларидан кимларни биласиз?

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон Фармони
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Маданият ва санъат соҳасини янада ривожлантириш ва такомиллаштиришга доир чора-тадбирлар тўғрисида” ги Қарори. 2017 йил 31 май №ПҚ-3022 . “Халқ сўзи” газетаси 1 июнь, 2017 й.
3. Каримов И.А. Юксак маънавият енгилмас куч. -Тошкент:Маънавият, 2008. -176 б.
4. Аристотель. Поэтика. – Тошкент: Ф.Ғулом номидаги нашриёт, 1980. – 150 б.
5. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. – М.: Искусство, 1986. – 445с.
6. Белинский В.Г.Танланган асарлар.– Тошкент: Ўздавнашр,1955. –509 б.
7. Санъатшунослик масалалари – Тошкент: Санъат.1997.- 220 б.
8. Каган М.С. Морфология искусства. — Л.: Искусство, 1972. — 440 с.

IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ

1-мавзу. Машғулот турлари, шакллари. Очиқ дарсларни ўтказиш ва дарсларни таҳлил қилиш методикаси

“Санъатшуносликнинг замонавий тенденциялар” мақсади, вазифалари, назарияси ва амалиётининг эволюцияси. Аудиторияларни таҳлил этиш. “Санъатшунослик” (турлари бўйича тушунчаси ва функцияси).

Масаланинг қўйилиши: Тингловчилар томонидан кичик гуруҳларга бўлиниб, улар ҳар бир вазифа бўйича берилган саволлардан жавоб олиш жараёнида оғзаки таҳлил орқали шарҳлаб бериши лозим.

Ишни бажариш учун намуна

Ўқитувчи талабаларни 4-гуруҳга бўлади. Мавзу бўйича тайёрланган топшириқларни тарқатади. Ўқув натижалари нима беришини аниқлаштиради, эришиладиган натижанинг ютуқ ва камчиликларининг моҳиятини айтади. Қандай қўшимча материаллардан фойдаланиш мумкинлиги ҳақида маълумот беради. (дарслик, маъруза матни, интернет материаллари). Гуруҳларда иш бошлаш вақтини эълон қилади.

Гуруҳлардаги ҳамкорлик ишларининг такдимотини ташкиллаштиради ва бошқаради. Такдимот муддати 20 минутдан ошмаслигини эълон қилади.

Ўқитувчи ҳар бир саволга яқун ясайди.

Машғулотни баҳолаш. Воқеликларнинг кетма-кетлиги, топшириқларни асослаб бериш, шунингдек талабалар билим савиясини шакллантиришга, тушунчаларидан тўғри хулосалар чиқаришига эътибор қаратади.

Мавзу бўйича яқунловчи хулосалар қилади. Мавзу мақсадига эришишдаги талабалар фаолиятини таҳлил қилади ва баҳолайди.

Гуруҳда ишлаш қоидалари

Ҳар ким ўз ўртоқларини тинглаши, ҳурмат билдириши керак.

Ҳар ким актив, биргаликда, берилган топшириққа масъулият билан қараган ҳолда ишлаши керак.

Ҳар ким зарур бўлган ҳолда ёрдам сўраши лозим.

Ҳар ким ундан ёрдам сўралганда албатта ёрдам бериши керак.

Ҳар ким гуруҳ иши натижасини баҳолашда иштирок этиши шарт.

Ҳар ким аниқ тушуниши керакки:

- Бошқаларга ўргатиб ўзимиз ўрганамиз.

- Кемага тушганнинг жони бир: ё бирга қутиламиз ёки бирга чўкамиз.

Топшириқни бажариш кетма-кетлиги ва регламенти.

1. Индивидуал ўқиш-2 минут.

Отформатированная таблица

Отформатировано: междустрочный, множитель 1,15 ин, Узор: Нет (Фон 1)

2. Мухокама қилиш –3 минут.
3. Презентация (такдимот) варағини тайёрлаш- 5 минут.
4. Презентация (такдимот) қилиш –5 минут.
5. Гуруҳлар бошқа гуруҳларни презентация (такдимот)лари вақтида уларни баҳолаш.
6. Баҳолаш натижаларини раҳбарга айтиш.

1-илова

Биринчи гуруҳ учун вазифа.

<u>Саволлар.</u>	<u>Тушунча ва шарх</u>	<u>Изоҳ</u>
<u>Санъат концепцияси нимани англатади?</u>		
<u>Санъатлар турларининг эволюцион ривожига ҳақида гапириб беринг</u>		
<u>Санъат тушунчаси нимани англатади?</u>		

Иккинчи гуруҳ учун вазифа.

<u>Саволлар.</u>	<u>Тушунча ва шарх</u>	<u>Изоҳ</u>
<u>Санъат турларининг субъектлари ва объектларини тушунтириб беринг.</u>		
<u>Санъат сектори ҳақида сўзлаб беринг.</u>		
<u>Санъатни қандай таснифлаш мумкин?</u>		

Учинчи гуруҳ учун вазифа.

<u>Саволлар.</u>	<u>Тушунча ва шарх</u>	<u>Изоҳ</u>
<u>Санъатшуносликнинг мақсадлари нима?</u>		

Отформатировано: русский

<u>Бугунги кунда санъатнинг бадий таркибига нималар кирази?</u>		
<u>Санъатшунослик соҳасида интернет кўргазмаларининг қандай асосий жиҳатлари мавжуд?</u>		

Тўртинчи гуруҳ учун вазифа.

<u>Саволлар.</u>	<u>Тўшунча ва шарҳ</u>	<u>Изоҳ</u>
<u>Санъат сектори ҳақида сўзлаб беринг.</u>		
<u>Доимий истеъмолчилар кимлар?</u>		
<u>Потенциал истеъмолчилар ким?</u>		
<u>Санъат асарлари деб нимага айтилади?</u>		

2-илова

Гуруҳни баҳолаш жадвали.

<u>Гуруҳлар</u>	<u>Жавобларнинг аниқ, равшанлиги</u>	<u>Ахборотнинг ишончлилиги</u>	<u>Гуруҳ аъзосининг фаоллиги</u>	<u>Умумий баллар</u>	<u>Баҳо</u>
<u>1-гуруҳ</u>					
<u>2-гуруҳ</u>					
<u>3-гуруҳ</u>					
<u>4-гуруҳ</u>					

Отформатировано: По ширине, междустрочный, множитель 1,15 ин, Не изменять интервал между восточноазиатскими и латинскими буквами, Не изменять интервал между восточноазиатскими буквами и цифрами, Поз.табуляции: 2 см, по левому краю

2- мавзу. Назарий дарс технологик харитасини ишлаб чиқиш ва ташкил этиш

Режа:

- 2.1. Санъатшунослик фанларини ўқитиш методикаси.
- 2.2. Театр ва кино санъати
- 2.3. Ривожланган давлатлар тажрибаси:

Таянч иборалар: театр ва кино санъати, саҳна санъати, , томошабин, Тасвирий санъа, галерея, театришунослик, метод,

2.1. Санъатшунослик фанларини ўқитиш методикаси

Таълим жараёнининг тузилмаси. Машғулот турлари, шакллари. Санъатшунослик фанлари ўқитилишида замонавий ёндашувлар. Очик дарсларни ўтказиш ва дарсларни таҳлил қилиш методикаси. Дарслик ва электрон дарслик ҳамда ўқув ва электрон ўқув қўлланмалардан фойдаланиш методикаси. Назарий дарс технологик харитасини ишлаб чиқиш ва ташкил этиш. Хорижий адабиётлар таҳлили, таълим жараёнига тадбиқ этиш масалалари. Илғор хорижий тажрибалар асосида ўқув-услугиий мажмуаларни яратиш ва модул асосида дарсларни ташкил этиш услугиёти. Талабалар билимини назорат қилиш ва баҳолаш методикаси. Санъатшунослик фанини ўқитишда инновацион педагогик технологияларидан фойдаланиш.

Кўплаб театрлар ўзининг маконига эга. Яқингача уларни ишлаб чиқувчи ва тўпловчи категиоияларига киритиш мумкин бўлган. Шоулар мавсумида доимий труппа тузилиб, улардан бирилари томоша кўрсатса, иккинчилари репетиция қилишган. Кимдир гастроллар шоусини кўрсатиш учун бир ва ундан кўпроқ кеча учун йиғилишган. Иккала кўринишдаги театр турли менежмент ва маркетинг тажрибаларини талаб қилган. Тўпловчи менежерлар шоу яратишга ҳаракат қилган, уларни кропперлар, яъни чоракорлар каби билишган. Ишлаб чиқувчи менежерлар эса гастрол промотеридан уларнинг истъемолчилари нима сотиб олишлари хақида тўлиқ билимга эга бўлмаганлар, уларда промотерлар билан музокоралар олиб бориш маҳорати ҳам йўқ эди.

Санъат олами ўз ижодкорлиги билан бошқа соҳалардан ажралиб турса ҳам, назарияси ўз ривожини давом этиб, кетма кет жараёнларни тақдим этиб келмоқда ва улар эса ўз навбатида санъат намояндаларини бозор муносабатларига эътиборини қаратишга ҳаракат қилиб келмоқдалар. Тасвирий санъат ижодкорлари қандай қилиб санъат ва бизнесни бриктиришини тушуниш учун маркетинг тадқиқодчиси маркетинг назариясидаги мос келувчи шакллари топа олиши лозим. Назарияда

кўрсатилган йўллар амалиётда ўз ечимини топа олмаслиги маркетингнинг бошқа тармоқларида ҳам кузатилиши мумкин.

Санъат олами, санъат ва санъаткор ҳақида тушунчалар. Айрим тадқиқотчилар санъат ўз маҳсулига эга бўлганлиги сабабли уни ишлаб чиқариш тармоғига қўшадилар. Бошқаларнинг фикрича эса санъат маҳсули эстетик рамзга эга ва маданий жиҳатдан эстетик эҳтиёжни қондиришга қаратилмаган бошқа маҳсулотлардан ажралиб туради. Лекин иккала турдаги маҳсулот қандайдир маълум бир ахборот ташувчиси ҳисобланади, ва қай бири айнан санъатга тегишли эканлигини аниқлаш баъзи бир ҳолларда қийин бўлади. Баумолнинг фикрича, коллекционер масалан санъат предмети харида қилишидан эстетик завқ олиши билан бирга молиявий даромадни ҳам кўзлайди. Хониг эса ранг тасвир асарини моддий маданиятнинг тугалланган предмети (артефакт), тасвирий маҳсул ва истъемол предмети сифатида тавсифлаган.

Санъат ва санъат намояндалари асрлар мобайнида санъат тарихининг бир қисми сифатида шаклланди.

2.2. Театр ва кино санъати

Таянч тушунчалар: Театр санъати, драма, комедия, сатира, трагедия, режиссура, пантомима, опера, балет, декорация, сахна, томошабин, спектакл, пьеса, актёр, мезонсахна, мусикали драма, кўғирчақ театри, майдон ўйинлари ва маросимлари.

1. Театр – обектив борлиқдаги воқеа-ҳодисаларни сўз, соз, мусика, ракс, пантомима, ҳаракат орқали ифодаловчи санъатнинг энг оммавий ва қадимий турларидан биридир.

Театр – юнонча “театрон” сўзидан келиб чиққан бўлиб, “томошагоҳ” маъносини англатади. Актёрларнинг сахнавий ҳаракатлари орқали ҳаётни, ҳаётини ҳодисаларни бадиий равишда акс эттирувчи санъат тури, шу санъатга асосланган томошалар ҳам театр деб аталади. Ёки Шундай санъат намоёниш қилинадиган, томошалар кўрсатиладиган бино тушунилади. Умумий маънода эса актёрларнинг сахнадаги орқали кўрсатиладиган томоша, спектакл назарда тутилади. Айни пайтда мустақил санъат тури бўлиб, унинг ўзига ҳос ифода воситаси, актёрнинг омма олдидаги ўйини жараёнида юзага келадиган сахнавий воқеалардан таркиб топади. Бошқа санъатларда бўлганидек театр санъатида ҳам халқ ҳаёти, тарихи, дунёқараши акс этиб, жамият тараққиёти, маънавияти, маданияти билан боғлиқ ҳолда ўзгариб, такомиллашиб боради. Театр асосида ёзма ёки оғзаки драматургия ётади.

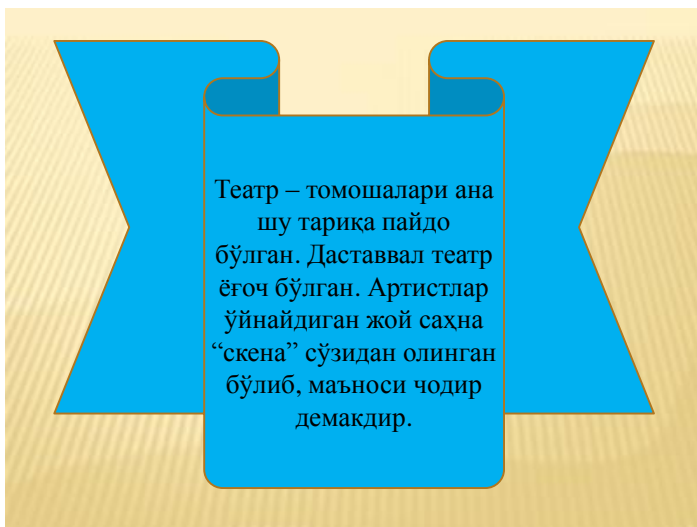
Театр санъати синтетик санъат бўлиб, жамият ҳаётида томошабинларнинг маънавий ва эстетик тарбиясида муҳим ўрин тутди. Унда драматургия, мусиқа, тасвирий санъат, рақс, меъморлик ажралмас бирликни ташкил этади.

Театрнинг санъатининг муҳим воситаларидан бири – сахна нуткидир. Актёр қаҳрамоннинг пьесадаги сўзларини ўзлаштириб олар экан, қаҳрамон қиёфасида, ҳолатларда туриб унинг нутқий тавсифини яратади, бошқа персонажлар билан мулоқотга киришади. Сахна нутқи ҳаракатларнинг очилишида, асар мазмуни, конфликтининг ёритилишида муҳим ўрин тутди.

Сахна асарларининг яратилишида театр рассоилари (сценографияси) нинг хиссаси катта. Рассом асар мазмуни, ғояси ва режиссёрлик ечимидан келиб чиқиб, ўзига ҳос ва сахна кўринишларига мос декорация яратади. Бу эса маълум маънода сахна асарининг муваффақиятини таъминлайди.

Театр санъатида мусиқанинг ҳам алоҳида ўрни бор. Томоша тури ва жанрига боҳлиқ ҳолда у турли вазифани бажаради: дараматик санъаткорларда ёрдамчи восита бўлса, опереттада, мусиқали драмада сўз билан баробар ҳуқуққа эга. Опера ва балетда эса ҳал қилувчи аҳамият касб этади.

Театр санъати фани юртимизда ва бутун дунёда театр санъатининг келиб чиқиши, тарихий тараққиёт босқичлари, ҳозирги долзарб муаммолари ва бадиий жараёнларини ўрганадиган, таҳлил қиладиган мустақил фанлардан биридир.

Трагедия – юнонча сўз бўлиб драманинг бир тури – ҳаётини кучлар, қарама-қарши характерлар, эҳтирослар ўртасидаги кескин кураш, конфликт дахшатли воқеа, ходиса, мудҳиш аҳвол. асос қилиб олинган ва кўпинча

қахрамоннинг ҳалокати билан тугайдиган фожиали асар (Шекспирнинг “Гамлет”, Шайхзоданинг “Мирзо Улуғбек” трагедиялари).

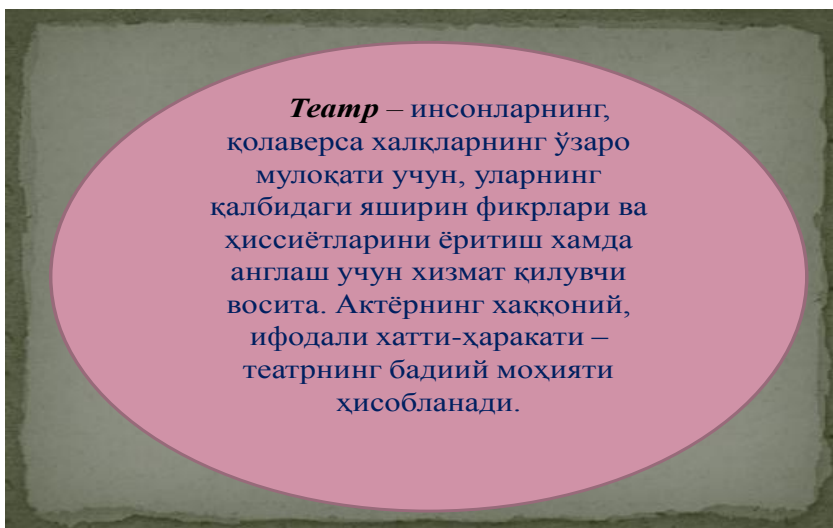
Комедия – ҳаётда кечаётган ижтимоий-сиёсий ва бошқа воқеаларнинг асл қиёфасини масхаловчи кулгили сахна асари.

Трагикомедия – фожиали комедия, ҳам трагедия, ҳам комедия элементларини ўз ичига олган сахна асари.

Сатира – юнонча сўз бўлиб ҳаётдаги салбий ходисаларни, камчилик а нуқсонларни қаттиқ масхаралайдиган, коралайдиган ўткир ҳажвий асар.

Театр санъатининг асосий йўналишлари:

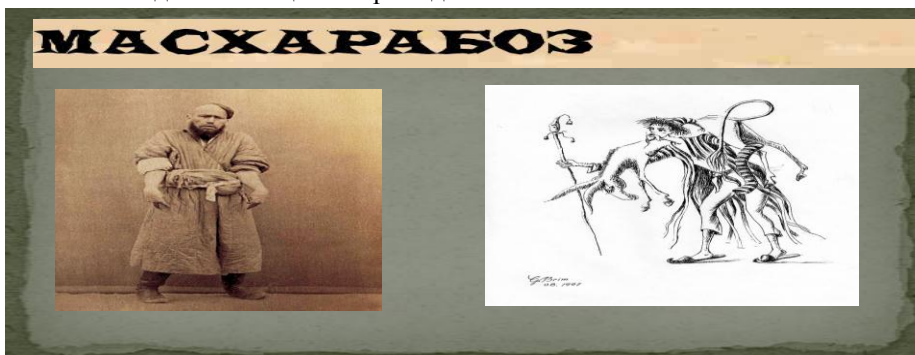
1. Драма театри
2. Муסיқали драма
3. Сатира театри
4. Опера ва балет театри
5. Оперетта театри
6. Кўғирчоқ театри
7. Қизикчи ва масхарабозлар театри
8. Театр студиялари
9. Эстрада театри
10. Модалар театри

Ўзбек тилида кўпинча томоша атамасини ишлатиш одат тусига кирган. “Томоша” сўзи асли арабча бўлиб, ҳозирги ўзбек тилига ўгирганимизда қараш, кўздан кечириш, нигоҳ ташлаш деган маъноларни англатади. Пофессор

М.Қодиров “томоша” сўзининг моҳияти хусусида тўхталар экан, қуйидаги мулоҳазаларни билдиради. “Томоша-бу кўпчилликка қаратилган ва кўрувчини асосан қувонтирадиган ҳангомалар, ўйин-кулгилар, буюмлар манзаралар, ижрочилик санъатлари (муסיқа, масхара, муқаллид, қўғирчоқ ўйин, қиссаўйлик, воизлик, дорбозлик ва хоказолар) намоёндаларининг чиқишлари; халқ ўйинлари, маросимлари, мана шуларнинг ҳаммаси кўриш, улардан таъсирланиш жараёнидир. Томошада икки томон-ижрочи ва томошабинларнинг жонли мулоқоти муҳим ҳал қилувчи хусусиятдир. Томошалар халқ ва давлат байрамлари, турли-туман маросимлар ва тўйлар муносабати билан ташкил этиладиган базм ва сайилларда яқка ёки бир гуруҳ ижрочиларнинг хоҳишлари билан тўпланадиган йиғин ва маъракаларда бўлиб ўтади” (91.4,5).

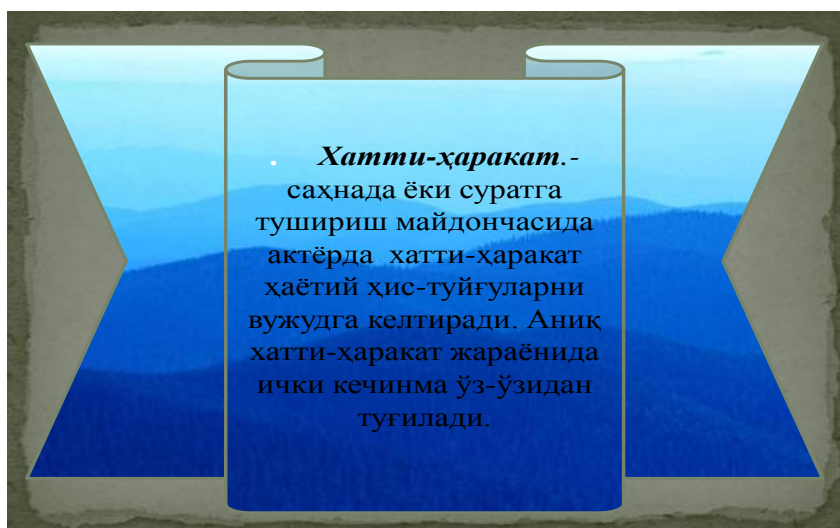
Манбаларга қараганда, томоша кўрсатиладиган жой ўтмишда “томошагоҳ”, “зўрхона” (кураш уюштириладиган майдон) “тарабхона”, “маърака майдони”, “сайилгоҳ”, “ўйингоҳ”, “тойпон” (улоқ мусобақалари ўтказилаётганда ғолиб чавандозларга совринни тантанали топширадиган сахна) каби турли маҳаллий тушунчалар истеъмол қилинган. “Маърака” сўзининг луғавий маъноси уруш майдонидир. Истилода ва кўчма маънода эса халойиқ тўпланадиган ва ҳар хил кишилар ўртага чиқиб қобилияти, ҳунарини намоёиш этадиган жой ҳам маърака дейилган.

Халойиқ ўртасида кўрсатиладиган томошаларда энг муҳим хусусият ишқибозлар билан ижрочилар ўртасидаги мулоқотдир. Томошалар ўтадиган жойларнинг маърака деб аталиши ҳам шундан. Жанубий вилоятларда халқ орасида “тўпхона”, “давра”, “қур” каби маҳаллий атамалар ҳам ишлатилади. Томошаларни чор атрофда кузатиб, хордиқ чиқариш билан бирга маълум даражада унда иштирок этувчилар “томошачи”, “”томошабин” деб аталади.

XX асрда рўй бера бошлаган маданий трансформация жараёнлари натижасида бундай атамалар сафига янгилари келиб қўшилди. Замонавий биноларнинг қурилиши, Оврўпо намунасидаги янги, ҳар тарафлама қулай томоша саройларининг қарор топиши бунга сабаб бўлди. “Театр”, “томоша зали”, “маданият саройи”, “санъат саройи”, “санъат галереяси”, “қўрғазма зали”, “кинотеатр”, “павильон”, “цирк манежи”, “спорт саройи”, “стадион”, “ипподром”. “теннис корти”, “бассейн” каби атамалар шулар жумласидандир. Бугунги кунга келиб бундай атамалар ҳам мазмун ҳам сон жиҳатдан янада кенгайиб бормоқда.

Театр санъати узоқ тарихга эга бўлиб, унинг асосий унсурлари (бошқа қиёфага кириш, дталог, тўқнашув каби) инсониятнинг қадимий даврларида, овчилик меҳнат ва диний маросим, байрамлар билан боғлиқ тотемизм, анимизм каби қадимги дунёқарашлар ва аجدодлар рухларига сиғиниш билан боғлиқ ҳолда шаклланган. Юнонистон, Ҳиндистон, Марказий Осиёда милоддан аввалги тўққизинчи асрдаёқ театр жамият ҳаётида муҳим ўрин тутган.

Ҳиндистонда театр санскрит тарзида халқ театри шаклларида ҳамда “Маҳобхорат” ва “Рамајана” достонлари билан боғлиқ ҳолда ривожланган. Драматургия ва саҳна санъати ҳақида ”Натъяшастра” номли рисола яратилган. Кейинроқ театр яқин шарқ ва римга ҳам ёйилган. Айниқса римда театрнинг янги шакли ва турлари яратилган. Ғарбий овропада театр санъатининг

дастлабки намуналари сайёр актёрлар жанглёрлар ижодида, Россияда рус скоморохлари фаолиятида юзага келган.

Ўйғониш даврида вужулга келган драма янги шаклдаги профессионал театрнинг шаклланишига замин яратди.

Ўн олтинчи аср охири – ўн саккизинчи аср ўрталаридан балет санъатига асос солинган бўлса, ўн тўққизинчи аср ўрталаридан оперетта мустақил тетр тури сифатида ривожлана бошлади.

Театр санъатининг кейинги тараққиёти классицизмнинг кенг ёйилиши билан боғлиқ бўлди. Ўн саккизинчи асрда маърифатчилик окимидаги театр тараққий этди. Аста секин реалистик тенденция кучайди. Айниқса, Галдоне, Шилленр кабилар ижодида реализм ёрқин намаён бўлди. 18 асрнинг охирларига келиб драма, мелодрамма, комедияларда сатирик йўналишларнинг юзага келиши театрда демократик асоснинг кучайишига сабаб бўлди. Театр ғоявий ва бадиий курашлар майдонига айланди.

XIX асрнинг биринчи ярмида вужудга келган романтик йўналиш театрда гуманистик идналлар ва кўп ҳолларда ҳаётий орзуларнинг ёритилишига олиб келди. Драмада тақлидгўйликдан иборат классицизмга қарши ўзига ҳос миллийлик, халқчиллик, тарихийлик ва ижтимоий адолат учун кураш оҳанглари кенг кулоч ёйди.

XIX аср охирларидан театрни ислоҳ қилишнинг янги даври бошланди. Театр бадиий адабиёт (проза, поэзия), янги драма (Чехов ва бошқалар) билан бойиди.

XIX аср охирларида XX аср бошларида театрларда актёрлик санъатида ҳам янги таълим услуби – станиславский системасини қўллаш бошланди.

XX асрнинг йигирманчи йилларида Мейерхолд, Вахтанговларнинг режиссёрлик фаолияти театрнинг ривожига катта ҳисса бўлиб қўшилди.

XX аср ўрталарида Ғарб режиссураси ва сахна санъатига Б.Брехтнинг ижодий услуби катта таъсир кўрсатди. Замонавий театр дунё театрининг демократик, халқчил анъаналарини мустақил ўзлаштириб бориши, сахнавий талкинларнинг ранг-баранглиги билан ажралиб туради.

Ўзбекистонда анъанавий театр тарихи жуда қадимийдир. Унинг куртаклари иптидоий жамоа давридаёқ ов ва бошқа меҳнат жараёнлари акс этган тақлидий рақслар, жанговар ва бошқа халқ ўйинлари, табиат кучларига топиниш оқибатида юзага келган маросимлар шаклида намаён бўлган. Милоддан аввалги VII-VI асрдаёқ туронда зардуштийлик ва унинг муқаддас китоблар тўплами Авесто билан боғлиқ икки тоифа кулгили ва қайғули томошалар шаклланган.

Юнон бактрия подшолиги даврида Ойхоним, Ниса, шаҳри Ғулғулада махсус театрлар бўлиб, уларда Еврипиднинг “Алкеста”, “Ипполит” каби трагедиялари кўрсатилганлиги маълум.

Милоддан аввалги 1-асрлардан милодий 4-асрда Кушон давлатида Будда дини билан боғлиқ турли театрлашган томошалар мавжуд бўлган. Айритом ибодатхонаси пештоқидаги чолғучи қизларнинг тасвирлари шунини кўрсатади. Аста-секин Туронда театр санъати диний маросимлар қобиғидан чиқиб дунёвий мазмун касб этади – инсон ҳаёти, ижтимоий муносабатларни тасвирлашга эътибор кучаяди.

VI-VII асрларда Турон юртидан чиққан чолғучилар, актёр ва раққосалар Буюк ипак йўли орқали қўшни юртларга ижодий сафар қиладилар

IX-XII асрларда халқ байрамлари, маросимлари, урф-одатлари ва улар билан боғлиқ томошалар тикланибгина қолмай, аҳоли орасида кенг тарқалди. Масхара ва тақлид театри ҳар жиҳатдан ривожланди.

Темурийлар даврида театр санъатида кескин юксалиш рўй берди. Шарофиддин Али Яздий, Ибн Арабшоҳ, Клавихоларнинг маълумотларича бу дарда ройтахт Самарқанд ва бошқа нуфузли шаҳарларда оммавий театрлашган майдон томошалари уюштирилган. Анъанавий театр ва бошқа санъат томошалари айниқса Миззо Улуғбек даврида (1394-1440) Моварауннаҳрда, Хусайин Бойқаро даврида (1469-1576) Хуросонда тараққий топди.

Кино санъатининг шаклланиши ва ривожланиши даври.
Кинематография тасвири. Предмет ва воқеаларни ҳаракатда кўрсатиш методлари. Дастлабки фильмлар. Ҳужжатли ва илмий-оммабоп фильмларнинг олиниши. Биринчи кинооператорлар: Луи ва Огюст Лумер, Ж.Промно, Ф.Месгиш, Л.Форесте, Ф.Вериге-Даровский ва бошқалар. Биринчи овозсиз бадий фильмлар. Кинотасвир санъатининг вужудга келиши. Ёруғлик, композиция, актёр портрети каби жиҳатлар устида ишлаш. Сўзсиз фильм даврида узбек кинеси ютуқлари. Операторларнинг павильон, табиат ва интерерда иш олиб боришлари. Ўзбекистан ҳудудида табиий шароитда ёруғлик билан ишлаш жараёни. Урушгача ва уруш даврида узбек фильмларида тасвирий ечим ҳамда операторлик санъати. Овозли фильмларнинг пайдо бўлиши билан ифода воситаларининг ривожланиши. Оператор-журналистлар. Уруш даври операторлари. Кинодокументалисларнинг иш услуби. Улуг Ватан уруши даврида жанг майдонларида узбек кинооператорлари олиб борган ишлар. А.Лемберг, Г.Гибер, В.Шевченко, В.Асмус, А.Булинский, А.Ибрагимов, А.Одилов, М.Ковнат, А.Саидов, Н.Рядов, А.Турсунов, М.Қаюмов каби ҳужжатли кино операторлари. Урушдан кейинги даврда яратилган дастлабки ўзбек бадий фильмлари. Фильмларда тасвирий ечим ва сифат. Маҳаллий кино-операторларнинг етишиб чиқиши.

50-йилларда кинода ранг. Турли операторлар ижодида рангли фильмларнинг пайдо бўлиши. Фильм колорити устида иш олиб бориш. Телевизион кинематографий. Турли жанрлардаги кўп серияли фильмларнинг яратилиши. Телевизион киножурналистика ва унинг ўзига хос хусусиятлари. Кўпкамерали тизим билан ишлаш. Спорт мусобакарини тасвирга олиш. Узбек телевидениеси операторлари томонидан суратга олинган фильмлар. П.Расулов, Ф.Алимов, А.Исмоилов, К.Максудходжаев, Р.Полтуэлов, М.Азимов каби телеоператорларнинг иш фаолияти.

60-90-йилларда ўзбек кинодокументалистларининг сон ва сифат жиҳатидан ўсиши. Операторлар О.Каримов, Т.Нодиров, Т.Рўзиев, Н.Азимов, М.Исмоилов, Д.Салимов, Ш.Махмудовларнинг ижодий фаолияти. 70-80-йилларда узбек кино санъатининг ривожини. Янги ижодий кадрларнинг етишиб чиқиши. Суратга олиш жараёнининг тезлашиши ва шу каби бошқа асосий тушунчалар ҳақида билим ва тасаввурга эга бўладилар.

Ўзбекистонда кино маданиятининг тарихи ва тараққиёти; кино санъатининг тарихий тараққиёти; кино санъати шаклланишининг асосий тамойил ва усуллари; тараққиёт даврида кинооператорлик маҳорати; операторлик тарихи ҳамда назарияси; Мустақил Ўзбекистонда операторлик санъати даражасига айланиши; худудимизда мавжуд операторлик амалиёти; кенг қамровли операторлик маҳоратига оид материаллар; операторлик ишларида танқидий ва тахлилий асосларини ҳис-туйғуларда ифодалаш. Операторликга оид адабиётларнинг моҳияти ва замон талабига мослаш; кино намуналарини мустақил равишда таҳлил эта олиш; ўз касби доирасида ўз-ўзини ривожлантира олиш маданиятини билиш воқеликни драматургик тасвирий бадиий-эстетик баҳолаш.

Жаҳон ва ўзбек кино санъатининг ўрганишининг назарий масалалари.

“Буюк соқов” – овозсиз кино даври. Овозли кино даври. “Неореализм” намоёндалари Ф.Феллини, М.Антониони каби режиссёрлар фаолияти.

Ўзбекистондаги илк киностудиялар фаолияти. Ч.Чаплин, А.Хичкок, С.Эйзенштейн, А.Довженко, Я.Протазанов каби жаҳон киноси намоёндалари ижоди. Ўзбекистонда овозли кинонинг бошланиши: Н.Ғаниев, К.Ёрматов, Й.Аъзамов ижоди. Жаҳон кинематография тараққиётининг асосий босқичлари. Кино шакллари, турлари ва жанрлари.

Кинематографиянинг адабиёт, рангтасвир, мусиқа билан алоқалари. Мустақиллик даври киносининг ривожланиш босқичлари. Хужжатли кино тарихи ва назарияси. Ўзбек хужжатли киноси ривожланиш этаплари. Илмий-оммабоп фильмларда хилма-хил мавзуларнинг ўзлаштирилиши.

Кино санъатида жанр ривожланиш истиқболлари. Кино санъатида техник ҳамда ижодий имкониятларнинг ўсиши. Кино санъатининг мафкуравий роли, ижтимоий аҳамияти ва тарбиявий функциялари. Хужжатли кино хусусиятлари.

Режиссура фани ўрганадиган мавзу ва масалалар доираси.

Профессионал режиссуранинг пайдо бўлиши ва ривожланиши. Кино, телевидение ва радио тушунчаси.

Режиссуранинг касб сифатида вужудга келиши. Телевидение режиссураси назарияси. Ўзбек миллий режиссурасининг туғилиши ва шаклланиши. Буюк актёр, режиссёр ва рассомларнинг ижоди. Ўзбек кино, телевидение ва радио санъатлари миллий хусусиятларининг муҳим (актуал) эстетик муаммолари.

Режиссёр функцияси. Миллий кино санъатининг тур ва жанрлари. Кино ва телевидение санъатларининг синтетик табиати. Замонавий кино, телевидение ва радионинг асосий йўналишлари.

Актёрлик ва режиссёрлик санъатидаги мактаблар ва йўналишлар. Бадиий, хужжатли кино ва илмий-оммабоп, анимацион фильмлар режиссураси. Телевизион кўрсатув ва трансляциялар ҳамда радио эшиттиришлар режиссураси.

Адабий сценарий, киносценарий, телевизион кўрсатувлар ва радио постановка сценарийси. Кино, телевидение ва радио режиссураси бадиий-ифодавий бегаги.

Кино ва телевидениеда мусликий безак. Драматургик асарнинг композицион тузилиши қонунлари.

Жанрлар. Драматургик жанрларнинг асосий хусусиятлари. Гоявий, маънавий, ахлоқий, бадиий дунёқарашни тарбиялашда кинотелерадионинг имкониятлари.

Кино санъатида монтаж. Монтаж санъатининг пайдо бўлиши ва ривожланиш босқичлари. Оддий ва мураккаб монтаж. Махсус эффектлар.

Параллел, мавзули, таҳлилий, фикрий монтаж. Клипли, шоирона, ритмик монтаж. Мураккаб монтажнинг асосий тамойиллари. Мураккаб монтаждаги каскадёрлик маҳорати.

Макетли монтаж. Кўп қиррали композиция, ярим кадр. Фотографиялар, тасвирлар ва мураккаб овоз монтажлари. Йирик план, сахна кадрларини боғлаш тамойиллари.

Йирик пландаги монтаж, борликда ориентир олиш бўйича монтаж. Кадрдаги бош объектнинг ҳаракатига қаратилган монтаж.

Жанг, табиий офат, ҳавода, сув остида тасвирга олиш, оммавий сахналарни суратга олишдаги мураккаб монтаж ишлари. Кадрдаги ҳаракатланаётган объектлар монтажи.

Объектлар ҳаракати ритмика (темпи) бўйича монтаж. Композиция монтажи. Ёруғлик ва ранг монтажи. Кетма-кетликдаги давомли монтаж билан ижодий ҳамкорлиги.

Кино операторлик санъатининг техник тасвирий ифода воситалари. Техник ускуналардан бадиий мақсадларда фойдаланиш. Операторлик крани, операторлик рельс-аравачаси ва стедикам мувозанатлаш ускунасидан фойдаланиш.

Фильмнинг яратилиш жараёнида техник жиҳозлар ёрдамида экран образини яратиш. Бадиий фильмларда фильм ички динамикасини очиришда, қаҳрамонлар руҳий ҳолатини очиб беришда операторлик санъатининг техник тасвирий ифода воситаларидан фойдаланиш. Кино операторининг бадиий фильм тасвирий ечими устидаги изланишида техник воситалардан фойдаланиш. Операторлик санъати техник воситаларининг ривожланиш босқичлари. Операторлик техникасининг тасвир сифатига таъсири. Экран образи устида ишлаши.

Кинокадр композиция асослари. Бадиий фильмларда кадр композицияси ва унинг асосий унсурлари. Кадр композициясини қуришда драматургис асос билан боғлиқлик. Композиция турлари ва уларнинг хусусиятлари: ранг композицияси, кадрнинг ёруғлик композицияси, очик композиция, ёпиқ композиция.

Кино композициянинг асосий вазифалари. Кино санъатида композициянинг асосий вазифалари. Ракурс тушунчаси ва унинг турлари, имкониятлари. Фильмнинг умумий композицияси, эпизод композицияси, кадр композицияси, кўп кадрли композиция.

Мувозанатланган ва мувозанатланмаган композицияси. Мувозанатланган композиция. Тасвирий образ яратишда, экранда муайян эффест ва руҳий ҳолат яратишда мувозанатланган композициянинг ўрни. Мувозанатланмаган композиция. Тасвирий образ яратишда, экранда муайян эффест ва руҳий ҳолат яратишда мувозанатланмаган композициянинг ўрни. Тасвирий дискомфортдан бадиий мақсадларда фойдаланиш.

Динамик, ритмик ва диагональ композицияси. Кино санъатида композициянинг динамик композиция, ритмик композиция ва вертикаль композиция турлари, уларни қуриш усуллари. Динамик, ритмик ва диагональ композициянинг бадиий имкониятлари.

Ҳужжатли фильмда кинотелеоператорлик маҳорати. Операторнинг ҳужжатли фильмларда тасвирга олиш маҳорати. Ҳужжатли

кинода айрим сахналаштирилган кадрларни тасвирга олишда мизансаҳна қуриш техникаси ва ўзига ҳос томонлари. Монтажли тасвирга олиш талаблари.

Илмий оммабоп фильмда кинотелеоператорлик маҳорати. Операторнинг Илмий оммабоп фильмларда тасвирга олиш маҳорати. Илмий оммабоп кинода айрим сахналаштирилган кадрларни тасвирга олишда мизансаҳна қуриш техникаси ва ўзига ҳос томонлари. Монтажли тасвирга олиш талаблари.

Илмий-ўқув фильмларда операторлик маҳорати. Операторнинг Илмий-ўқув фильмларда тасвирга олиш маҳорати. Илмий-ўқув кинода айрим сахналаштирилган кадрларни тасвирга олишда мизансаҳна қуриш техникаси ва ўзига ҳос томонлари. Монтажли тасвирга олиш талаблари.

2.3. Ривожланган давлатлар тажрибаси:

Хорижий тилни ўқитиш ва ўрганишдаги ислохотлар. Тил бўйича Европа стандарти ва унинг талқини. Тил алоқа (коммуникация) воситаси сифатида ва тилга оид билим ва кўникмаларни шакллантириш усуллари. Тилни ўрганишда муваффақиятга эришиш шарт-шароитлари: касбий интерактив мулоқот муҳити, мулоқот клубларини ташкил этиш, ўзининг тил кўникмалари даражасини баҳолаш ва бошқ. Хорижий тилни ўрганишда грамматиканинг аҳамияти (грамматика ва лексика-B1-B2 оралиғида). Тил ўрганишда ўқитувчи ва ўрганувчиларни роли. Тил ўрганиш учун зарур ўқув-аудио, методик ва онлайн ресурслар Тили ўрганилаётган мамлакат маданиятини билишнинг аҳамияти. Маданиятлараро мулоқот компетенцияси (ўзбек ва хорижий тилда сўзлашувчи халқлар маданияти, урф-одатлари, анъаналари ҳақида чет тилида гапира олиш).

Мулоқот мавзулари: кундалик ҳаётга оид (шахсий маълумот, оила ҳақида маълумот, бўш вақтни ўтказиш ва ҳоказо) ижтимоий ҳаётга доир, таълимга ва касбга йўналтирилган мавзулар.

Мутахассисликка оид матнларни ўқиш, уларни тушуна олиш, оғзаки баён эта олиш, ўз фани бўйича ўқув жараёнини ташкил этишда соҳага оид хорижий тилдаги атамалардан фойдаланиш. Олий таълим тизимини модернизациялашнинг устувор йўналишлари. Инновацион таълим технологияларининг моҳияти, турлари ва назарий асослари, инновацион жараёнларнинг кечиш босқичлари. Педагогик технологиянинг таснифи, қонуниятлари, тамойиллари ва мезонлари. Таълим-тарбия жараёнини технологиялаштириш асослари.

Олий таълим муассасаларида ўқув жараёнини ташкил этишнинг инновацион шакл, метод ва воситалари.

Шахсга йўналтирилган таълим технологияларининг мазмуни, йўналишлари. Таълим оловчиларнинг билиш фаоллигини ошириш ва мустақил таълимни ташкил этиш асосидаги инновацион таълим технологиялари: амалий ўйинлар, муаммоли ўқитиш, интерфаол таълим, модулли-кредит тизими, blended learning (аралаш ўқитиш), case study (кейс стади), масофали ўқитиш, маҳорат дарслари, вебинар технологиялари, ассисмент методларидан ўқув-тарбия жараёнида фойдаланиш. Ўқув лойиҳаларини ишлаб чиқиш, портфолиоларни шакллантириш ва амалиётга татбиқ этиш.

Педагог касбий компетентлигининг тузилиши ва мазмуни. Педагогнинг психологик, методик, инфорацион, креатив, инновацион компетентлиги мазмун-моҳияти. Педагогик маҳорат асослари ва таркибий қисмлари. Ўқитувчининг коммуникатив компетентлиги, педагогик жараёнда мулоқот услубларини тўғри танлаш ва улардан самарали фойдаланиш. Педагогик деонтология. Нутқ техникаси ва маданияти. Аудиторияда шахслараро муносабатларни самарали ташкил этиш ва гуруҳни оптимал бошқариш. Педагогик низоларни самарали ҳал этиш йўллари. Замонавий педагог имиджи ҳамда ўқитувчининг ўз-ўзини касбий ва шахсий такомиллаштириб бориши.

Креативлик - педагогик ижодкорликнинг асоси сифатида. Олий таълим педагог кадрларининг креатив потенциали тушунчаси ва моҳияти. Педагогларда креатив компетентликни шакллантиришнинг зарурий шарт-шароитлари, моделлари. Касбий фаолиятда позитив-фаол мотивация ва педагог кадрларнинг креатив потенциалини баҳолаш мезонлари. Таълимни ахборотлаштириш шаротида педагог кадрлар креатив имкониятларини баҳолаш мезони.

3- мавзу. Санъатшунослик фанининг олий таълим тизимидаги ўрни

Инсон онг ва тафаккурининг янгиланиши жамият ривожланишининг муҳим омили сифатида. Глобаллашув ва ижтимоий-маънавий ҳаётдаги ўзгаришлар тенденцияси ва истикболлари.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Озод ва обод Ватан эркин ва фаровон ҳаёт пировард мақсадимиз”, “Юксак маънавият – енгилмас куч, “Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида”, “Мамлакатни модернизация қилиш ва иқтисодий-иқтисодий барқарор ривожлантириш йўлида”, “Ватанимизнинг босқичма-босқич ва барқарор ривожланишини таъминлаш – бизнинг олий мақсадимиз”, “Демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини шакллантириш- мамлакатимиз тараққиётининг асосий мезонидир”, “Она юртимиз бахти иқболи ва буюк

келажаги йўлида хизмат қилиш – энг олий саодатдир” ва бошқа асарларида жамият ривожига ва таълим-тарбия масалаларининг ёритилиши.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Ўзбекистонни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига бағишланган маърузаларида таълим ва кадрлар тайёрлаш тизимини модернизациялаш билан боғлиқ вазифаларнинг белгиланиши.

Олий таълим тизимини модернизациялашнинг устувор йўналишлари. Инновацион таълим технологияларининг моҳияти, турлари ва назарий асослари, инновацион жараёнларнинг кечиш босқичлари. Педагогик технологиянинг таснифи, қонуниятлари, тамойиллари ва мезонлари. Таълим-тарбия жараёнини технологиялаштириш асослари.

Олий таълим муассасаларида ўқув жараёнини ташкил этишнинг инновацион шакл, метод ва воситалари.

Шахсга йўналтирилган таълим технологияларининг мазмуни, йўналишлари. Таълим оловчиларнинг билиш фаоллигини ошириш ва мустақил таълимни ташкил этиш асосидаги инновацион таълим технологиялари: амалий ўйинлар, муаммоли ўқитиш, интерфаол таълим, модулли-кредит тизими, blended learning (аралаш ўқитиш), case study (кейс стади), масофали ўқитиш, маҳорат дарслари, вебинар технологиялари, ассисмент методларидан ўқув-тарбия жараёнида фойдаланиш. Ўқув лойиҳаларини ишлаб чиқиш, портфолиоларни шакллантириш ва амалиётга татбиқ этиш.

Педагог касбий компетентлигининг тузилиши ва мазмуни. Педагогнинг психологик, методик, инфорацион, креатив, инновацион компетентлиги мазмун-моҳияти. Педагогик маҳорат асослари ва таркибий қисмлари. Ўқитувчининг коммуникатив компетентлиги, педагогик жараёнда мулоқот услубларини тўғри танлаш ва улардан самарали фойдаланиш. Педагогик деонтология. Нутқ техникаси ва маданияти. Аудиторияда шахслараро муносабатларни самарали ташкил этиш ва гуруҳни оптимал бошқариш. Педагогик низоларни самарали ҳал этиш йўллари. Замонавий педагог имиджи ҳамда ўқитувчининг ўз-ўзини касбий ва шахсий такомиллаштириб бориши.

Креативлик - педагогик ижодкорликнинг асоси сифатида. Олий таълим педагог кадрларининг креатив потенциали тушунчаси ва моҳияти. Педагогларда креатив компетентликни шакллантиришнинг зарурий шарт-шароитлари, моделлари. Касбий фаолиятда позитив-фаол мотивация ва педагог кадрларнинг креатив потенциалини баҳолаш мезонлари. Таълимни ахборотлаштириш шаротида педагог кадрлар креатив имкониятларини баҳолаш мезони. Санъат йўналиши бўйича таълим дастури талабаларга фақат санъатшунослик ва маданиятшуносликка оид билим бериш билан

чекланмайди, балки уларда зарур куникма ва малака ҳосил қилишни ҳам ўз зиммасига олади. Ҳар бир ўқувчи дарсда олган куникма ва малакалар асосида билимларни мустақил эгаллаш зарур бўлади. Мамлакатимизда кадрлар тайёрлаш миллий дастурига мувофиқ ўрта махсус ва олий таълимнинг барча бўғинларида ўқувчиларнинг мунтазам билим олиши, уларда билим олиш эҳтиёжини ривожлантиришни, ўқувчиларда меҳнат куникмалари, мустақил ижодий фикрлаш, касб танлашга ва атроф муҳитга онгли муносабатни ҳосил қилишни, миллий ва умумбашарий қадриятларини ҳурмат қилишни, ўз ватанига, халқига садоқат, меҳр мухаббат руҳида тарбиялаш вазифалари белгиланди.

Адабиётлар рўйхати

1. И.А.Каримов. Озод ва обод Ватан эркин ва фаровон ҳаёт пировард мақсадимиз, 8-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2000.
2. И.А.Каримов. Ватан равнақи учун ҳар биримиз маъсулмиз, 9-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2001.
3. И.А.Каримов. Юксак маънавият - енгилмас куч. Т.: “Маънавият”. –Т.: 2008. -176 б.
4. И.А.Каримов. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. - Т.: “Ўзбекистон”. 2011. -440 б.
5. И.А.Каримов. Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш – энг олий саодатдир. “Ўзбекистон”, 2015. – 302 б.
6. И.А.Каримов. Озодлик ҳавосидан тўйиб нафас олган халқ ўз йўлидан ҳеч қачон қайтмайди. Т. “Ўзбекистон”, 2016. – 28 б.
7. И.А.Каримов. Ҳаёт синовларида тобланган Қашқадарё эли ҳар қандай юксак маррани эгаллашга қодир. Т. “Ўзбекистон”, 2016. – 28 б.

I. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2014.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Таълим - тарбия ва кадрлар тайёрлаш тизимини тубдан ислоҳ қилиш, баркамол авлодни вояга етказиш тўғрисида”ги 1997 йил 6 октябрдаги №1869-сонли Фармони.
3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Узлуксиз таълим тизими учун давлат таълим стандартларини ишлаб чиқиш ва жорий этиш тўғрисида”ги 1998 йил 5 январдаги 5-сонли Қарори.
4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Узлуксиз таълим тизимини дарсликлар ва ўқув адабиётлари билан таъминлашни такомиллаштириш тўғрисида”ги 1998 йил 5 январдаги 4-сонли Қарори.
5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Олий таълимнинг давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрисида”ги 2001 йил 16 августдаги 343 - сонли Қарори.

4. мавзу: Илғор хорижий тажрибалар асосида ўқув-услубий мажмуаларни яратиш ва модуль асосида дарсларни ташкил этиш услубиёти.

Санъатшунослик институтининг маданиятшунослик бўлими турли номлар билан аталиб келинди. Дастлаб «санъат тарихи ва назарияси» сектори бўлиб, унга Л.И.Ремпель раҳбарлик қилди. Кейин «Санъат назарияси ва социологияси ва уни прогнозлаш», сўнг «Санъат социологияси ва уни прогнозлаш» (мудири А.Сосновская), «Санъат назарияси ва эстетика» (мудири Т.Маҳмудов) деб аталди. 90-йилларда «Социология» бўлимига (мудири Э.Мухторов), 1993 йилга келиб эса маданиятшунослик бўлимига (мудири М.Ҳамидова) айлантирилди.

Бўлим номи унинг иш кўлами ва тадқиқотлар доираси кенгайиб борганлигини ҳам акс эттириши лозим эди. Қандай номланган бўлмасин бўлим учун тараққиёт йиллари силлиқ ўтгани йўқ. У гоҳ кенгайди, гоҳ қискарди, унинг илмий ходимлари, раҳбарлари ўзгариб турди. Лекин амалга ошириладиган тадқиқотлар нуктаи назаридан бўлим фаолият моҳияти. Тадқиқотлар алоҳида соҳа доирасидан чиқиб, маданият ҳодисалари, унинг туб омилларини яхлит умумлаштирувчи моҳиятига кўра хилма-хил илмий-услубий воситалар ёрдамида тушунтириб бериш, муаммоларни комплекс таҳлил этишнинг назарий чегараларини белгилаб олишдан иборат бўлди.

Шу жиҳатдан олганда етмишинчи йилларнинг охирида янги сектор ташкил этилган пайтда санъатнинг айрим турлари ва жанрлари, тарихи ва назарияси, ижрочилик санъати, умуман нафис санъат жиҳатларини ўрганиш бўйича санъатшунослик институтида етарлича ижобий тажриба тўпланган эди. Бу илм билан шуғулланувчи институтнинг назарий ўзаги бўлиб қоладиган махсус бўлимни тузиш ғоясини ўртага ташлади. Дастлабки йиллардан янги бўлимга заковат ва билим соҳиби Ўрта Осиё санъати назариясининг тамал тошини қўйган Л.И.Ремпель бошчилик қилгани бежиз эмас.

Л.И.Ремпелнинг илмий асарлари бўлғуси бўлимнинг илк пойдеворини қўйишга асос бўлди ва унинг илмий истиқболини белгилаб берди. «Панжара» (Халқ амалий санъати. –Т., 1957.), «Ўзбекистон меъморчилик нақшлари. Ривожланиш тарихи ва тузилиши назарияси» (-Т., 1961.), «Ўзбекистон санъати тарихи қадим замонлардан XIX аср ўрталаригача» (ҳаммуаллиф Г.Пугаченкова. –М., 1965.), «Рус санъати ва Шарқ тарихий маданий ва бадий муаммо сифатида» (-Т., 1969.), «Афросиёбнинг ўйма нақшлари» (Ҳаммуаллиф Э.Аҳроров. –Т., 1971.), «Ўрта Осиё санъати ёдгорликлари» (ҳаммуаллиф Г.Пугаченкова. –М., 1978.), «Ўрта Шарқ санъати» (Санъат назарияси ва тарихига оид танланган асарлар. –М., 1979.) каби тадқиқотлари юқорида айтилганидек бўлимнинг илмий йўналиши, келажагини кўрсатди.

Л.И.Ремпелнинг шогирдлари ва маслакдошларидан бири фалсафа фанлари доктори, профессор Тилаб Маҳмудовдир. У санъатшуносликнинг эстетика, фалсафа ва тасвирий санъат соҳаларида тадқиқотлар олиб боргани учун бўлимга асос солинган кунданок унинг заҳматкашларидан бирига айланди. Т.Маҳмудовнинг «Санъатни эстетик таҳлил этишнинг услубий масалалари» (хаммуаллиф А.Петров. –Т., 1984.), «Ўзбекистон санъатида инсон концепцияси» (–Т., 1988.), «Эстетика ва маънавий қадриятлар» (–Т., 1993.) монографияларида бадиий асарларни баҳолашнинг фалсафий мезонлари, мустақиллик шароитида санъатни, жамиятнинг маънавий ҳаётини ўрганишнинг методологик жиҳатлари чуқур ўрганиб чиқилган. «Санъаткор истеъдоди ва жамият» (–Т., 1971.), «Эстетика ва маънавий қадриятлар» (–Т., 1993.) китобларида ижод фалсафаси ва психологияси масалалари тадқиқ этилган. Бунда муаллиф бадиий қобилият ривожининг тарихий қонуниятларини, санъаткор ва жамият, сиёсат ва маданият каби тушунчаларнинг ўзаро муносабатини тадқиқ этган. «Ўзбекистон рангтасвир эстетикаси» (–Т., 1983.), «Абдулҳақ Абдуллаев» (–Т., 1982.) монографиялари ва бошқа бир қатор мақолаларида Т.Маҳмудов замонавий бадиий жараёнини яхлит таҳлил этади, унинг тараққиёти йўналишлари ва истикболларини очиб беради. Э.Юсупов билан хаммуаллифликда ёзилган «Маънавий юксалиш чўққилари сари» (–Киев, 1981.) асарида у ўзини Ўзбекистон бадиий маданиятининг ажойиб тарғиботчиси сифатида кўрсатди. Олим сифатида илмий кизиқишлар доирасининг кенглиги, даврни нозик ҳис этиш, бадиий-эстетик воқеликни чуқур англаш, уларни илм этикаси нуқтаи назаридан баён қилиш Т.Маҳмудовга хос хусусиятлардир.

«Санъат тарихи ва назарияси» шўъбасида кам сонли ходимлар илм билан шуғулланган бўлишига қарамай (Л.И.Ремпель, Т.Маҳмудов, Э.Эшонқулов, У.Валиев, кейинроқ А.Сосновская ва бошқалар), кўп ўтмай салмоқли илмий маҳсулот бера бошлади. Э.Эшонқулов «Ижодий жараёнда дунёқарашнинг роли» мавзуида номзодлик диссертациясини ёқлади, А.Сосновская киносанъаткорлар ҳақида китоб ёзди, Н.Зайко Тошкентнинг уруш йилларидаги бадиий ҳаётини, И.Коптелова Ўзбекистондаги ёшлар маданиятини ўрганди. Кейинчалик, уларнинг сафига Ўзбекистон тасвирий санъатининг 1970-1980 йиллардаги аҳволини ўрганган Р.Эргашев, Тошкентнинг оммавий горизонтал коммуникациялари ва филармония концертларини уларнинг социологик мазмуни нуқтаи назаридан тадқиқ этаётган А.Семеркин, Ю.Презумент, ўзбек ёшларининг маънавий эҳтиёжларига мурожаат этган А.Зоитов сингари аспирантлар келиб қўшилдилар. Бўлим ўтган аср 90-йилларнинг бошларида санъатнинг эмпирик (амалийлик) социологиясига диққат-эътиборини қаратди. Тошкент бадиий

хаётини ўрганишга доир кенг қамровли анкета тайёрланди. Унинг ёрдамида томошабинлар, театр, мусиқа, адабиёт, архитектура, тасвирий санъатга оид қизиқишлар, бу санъатларнинг шакл, жанрларига бўлган эътибор, ўтмишдаги ва ҳозирдаги бадий маданиятнинг у ёки бу ҳодисалари ҳақида тасаввур ҳосил қилиши керак эди.

1991 йилда мустақиллик туфайли янги ижтимоий муҳитни ўрганиш даври бўлди. Илмда янгича тафаккур ва таҳлил қилиш усуллари талаб қилган янгича дунёқараш шакллана бошланди. Яна фан санъат ва томошабин эҳтиёжларини илмий ўрганишга киришди.

Бугунги кунда маданиятшунослик бўлимнинг илмий изланишлари доираси кенгайди, уларнинг назарий ва амалий мазмуни чуқурлашди. Алоҳида фанлар ҳамда турдош фанлар тажрибаларидан фойдаланиб келаётган маданиятшуносликнинг бошқа фанлар (психология, педагогика, иқтисодиёт, фалсафа, филология қабилар) билан интеграциялашув жараёни рўй берди. Бўлим ходимларининг кейинги йилларда эълон қилинган ва қўлёзма асарлари бунга далилдир.

Булар жумласига фалсафа фанлари доктори Т.Маҳмудовнинг «Эстетика ва маънавий қадриятлар» монографияси, санъатшунослик доктори М.Ҳамидованинг «Ҳалима Носирова», «Миллий мусиқа саҳнаси поэтикаси», санъатшунослик номзоди В.Чуховичнинг «Ёш рассомларнинг жонли дунёси», санъатшунослик номзоди С.Ғуломованинг «Ёшлар ва 90-йиллар бадий маданияти», Г.Иброҳимованинг «Ўзбекистоннинг ҳозирги босқичдаги маънавий маданияти. Ривожланиш йўналишлари», Т.Йўлдошевнинг «Саҳна томошаси ва уни томошабинлар идрок этиши», Р.Назаровнинг «Ўзбекистоннинг кам сонли миллатлари маданияти», Б.Абдурахимовнинг «Маданият инвестициялаш объекти сифатида» каби илмий асарлари ва мақолалари, шунингдек, Ўзбекистондаги бадий ҳаёт ўзгаришларини таҳлил этишга бағишланган маърузалар, радио ва телевидениедаги чиқишлар қабиларни киритиш мумкин.

Маданиятшунослик соҳасида талай ишлар қилинган бўлса-да, бўлим ҳали ўзининг мустақил бўлинма сифатидаги ҳуқуқини ҳимоя қилиши, келажак ҳақида ўйлаши керак бўлади. Бунинг учун, афтидан, маданиятшунослик соҳасига чуқурлашув, ўта оғир вазифалар қўймаслик, қамраб ололмайдиган масалалар билан ўралашиб қолмаслик керакка ўхшайди.

Бунда мавзуларни майдалашиб кетмаслигига эътибор бериш ҳам муҳим аҳамиятга эга. Негаки, бадий маданиятнинг турли элементлари, санъат турларининг ўзаро таъсири, мафкура, этика, эстетика, мифология, ахлоқ қабилар билан алоқаси маданиятшунослик муаммолари мажмуининг ўзаги ҳисобланади.

Ўзбек мусиқали драмасида хонанда – актёрнинг ўрни юзасидан бир қатор қарама-қарши фикрлар пайдо бўлган, улар ижодий амалиётда ҳам баъзи тортишувларга сабаб бўлиб, жанрни илмий-назарий талқинида чалкашликларга олиб келди. Зеро ҳар қандай мусиқали драма асарининг мазмунини инсон, унинг ҳис-туйғу ва ўй-хаёлларининг мураккаб дунёси ташкил этади. У сахнада яшайди, ҳаракат қилади, воқеаларнинг бевосита иштирокчиси сифатида, уларга баҳо беради. Ҳар бир алоҳида образнинг, шу билан бирга бутун спектаклнинг бадиий-ғоявий моҳияти инсоннинг бошқа кишилар, атроф-муҳит билан ўзаро муносабатларида, тўқнашувларида намоён бўлувчи динамикасида, характерининг узлуксиз диалектик ривожланишида очиқ берилади. Мусиқали драма сахнасида бу вазифани кўшиқчи-актёр бажаради. Шунга кўра спектаклнинг концепциясини ишлаб чиқишда у муҳим аҳамият касб этади.

Ўзбек мусиқали драмасида кўшиқ жанрнинг ва актёр ижросининг асосий жиҳати ҳисобланади. Кўшиқ сахнавий жараёнини ифодаласагина драматургиянинг ажралмас қисми бўлади. У ўзининг мустақил санъатлигини йўқотиб, бошқа санъатлар билан бирга драматургик йўналишга сингиб кетади ва яхлит асар қиёфасини ташкил этади.

Вокал мусиқаси драматургия хусусиятлари, характерлар тўқнашуви, ечими, асарнинг умумий оҳанги билан белгиланиб, образ яратувчи, сахна воқелигини боғланувчи, уйғунлаштирувчи, умумлаштирувчи воситаларга хизмат қилади. Демак, у драматургиянинг фаол, таъсирчан ифодавий-тасвирий кучи ва ғоясини идрок этади, монолог ва диалогларда қаҳрамонларнинг ҳиссиётларини очиқ беради.

Кўшиқ мусиқали драма асарига жўшқинлик, романтик йўналиш бахш этади. Драматургик вазифаларини бажармаган ҳолда, у сахнавийлик хусусиятини йўқотади ва мустақил вокал номерига айланиб қолади. Кўшиқчи-актёр асар қаҳрамонининг ички дунёси, фикр-ўйлари тизимини ташкил этиб, шу билан бирга ғоявий ва психологик юкни ҳам ташийдди. Образ драматик санъат, ашула, ракс, сахна ҳаракати каби ўзаро уйғун бўлган ижро жиҳатлар занжири орқали амалга оширилади. Кўшиқ ва кўшиқчи-актёрнинг вазифаси ҳам ҳеч қачон драматургик жараён ривожига тўсқинлик қилмаслик, аксинча, тўқнашувларнинг чуқур илдизларини очиқ бериш, образ руҳиятига кириб боришга, характер эволюцияси мантиғини яратиш қабилардан иборат бўлмоғи керак. Афсуски, мусиқали драма амалиётида вокал мусиқаси кўпинча қаҳрамоннинг руҳий ҳолатини ёритувчи муҳаббат, лирик жиҳат сифатида берилади. Кўп ҳолларда у севги-муҳаббат мазмунидаги сахналардан иборат бўлади.

Кишининг воқеаларга муносабатини билдирувчи, унинг қалбини очиб берувчи хонандалик санъатига ҳозирги пайтда эҳтиёж ўсиб бормоқда. К.С.Станиславский ва В.И.Немирович-Данченколарнинг саҳналаштирган мусиқали асарлари адабиёт ва мусиқа уйғунлигига ижодий ёндашишнинггина эмас, балки саҳна хонандалиги қонунларини билишнинг ҳам ёрқин намунаси ҳисобланади. Таниқли немис новатор режиссёри В.Фельзенштейн «Туйғу ва фикрга тўла товушгина ҳақиқатгўйдир ва айнан шу нарса драматикдир» деб ҳисоблайди.

Ҳозирги жаҳон режиссураси мусиқали саҳна асарлари устида ишлашнинг турли усул ва методларига эга. Драма театри режиссёрларининг опера ва мусиқали театр режиссураси соҳасидаги фикрлари диққатга сазовордир. Л.Ротбаум, Эдуардо де Филиппо, В.Фельзенштейннинг опера постановкалари жозибдорлиги билан эътиборни тортди. Улар драматик саҳна қонунларини мусиқали саҳнага олиб кирдилар. Бунинг натижасида ушбу жараён тарафдорлари ташаббускорлигини кучайтириб, соҳа муҳолифлар қаршилигини ҳам ошириб юборди. Мусиқали театр режиссураси амалиёти ҳам саҳна қўшиқчилиги масалаларини ҳал қилишдаги изланишлари жадал амалга ошаётганлигидан далолат беради. Лекин бу билан ҳам анъанавийликдан воз кечишга илож бўлмади. Анъанавий опера режиссураси хонандани мизансаҳналардангина халос қилиб қолмай, балки унинг санъатини чекловчи омиллардан, роль психологиясига чуқур кириб бориш билан боғлиқ вазифалардан ҳам озод этиб, янада кўпроқ анъанавий шаклчилик услубига боғлаб қўйди. Янги режиссура эса мизансаҳналарни сунъий фаоллаштириш йўлидан борди. Иккала ҳолда ҳам муаммога бир томонлама ёндашиб, театрнинг ҳозирги ютуқлари камситилди, фақат режиссура асосий мақсадга айланиб қолди. Мизансаҳналар кетидан қувиш, замонавий режиссёрлик қонунларини очиқ қабул қилмаслик натижасида кўпинча хонанда актёрнинг мусиқали спектакль концепциясидаги ўрни ва аҳамияти, биринчи навбатда мусиқа партитурасини, саҳна қўшиқчилиги мазмуни ва эстетикасини яхши билиши лозим бўлган режиссуранинг роли унутилади.

Мусиқали саҳна асарларини тайёрлаш жараёнида пайдо бўладиган барча муаммоларга жанр табиатининг ўзи, унинг мусиқаси, сўз ва оҳангларда ифодаланган ҳиссиёт-у, фикр-ғояси жавоб беришга қўмаклашади. Нега инсон овози, бадиий қўшиқчилик опера жанри спецификасини ташкил этади, деган савол туғилади? Гап шундаки, композиторлар ўз дунёқарашини, орзу-идеалларини, ҳис-туйғуларини, шахсий муносабатларини, қадриятларини хонандалик орқали тасвирлашга интиладилар, улар вокал санъатини олам билан мулоқотда бўлишнинг олий эстетик шакли деб ҳисоблайдилар. Инсон овози саҳнавий образ ибтидоси бўлиб, ҳаракат хусусиятини идрок этади. Шу

сабабли ҳам ҳозирги сахна кўшиқчилигининг бадиий мезонларидан бири маъноли, ифодали ижро бўлиб, у фақат опера асарининггина эмас, оперетта, мусиқали драма жанридаги спектаклларнинг ҳам асосини ташкил қилади.

Сахна образининг ғоявий ва бадиий тўлақонлиги ижрочининг драматик ва вокал маҳоратини стилистик яхлитлигига боғлиқдир.

Ўзбек мусиқали драмасида хонанда-актёр муаммоси ўзининг узоқ, тарихига эга. Жанрнинг синтетик табиати драматик, кўшиқчилик ва ракс санъатига таянган актёр ижрочилигида органик синтез сифатида белгиланади.

Улар ўз табиий салоҳияти ва қобилиятини намоён қилган ҳолда кўшиқ айтарди, сўзларди, образ яратарди, рақсга тушарди. Фақат, сўз ва ҳаракатгина эмас, балки мусиқа ҳам муҳим ўрин тутган. «Ҳалима» мусиқали драмасидан бошлаб ижрочилик воситаларини уйғунлаштириш жараёни бошланди.

1920 йилда драма труппаси жамоасининг етакчи актёрлари А.Ҳидоятлов ва М.Қориева ҳали профессионал ижро маҳоратига эга бўлмади туриб, ижодий вазифаларини ўз ихтиёрларидаги воситалар ёрдамида эришишга уриниб кўрдилар. Москва театр студиясини тугатган драма актрисаси Т.Саидазимова ёрқин, ифодали овоз соҳиби бўлганлиги туфайли ижрочилик малакасини янги босқичга – профессионал даражага кўтарди. Т.Саидазимованинг санъати бундай синтез натижасида ҳақиқий эстетик жиҳат касб этди ва ўзбек мусиқали драмаси ривожига катта улуш қўшди.

1929 йилда ташкил этилган Ўзбек мусиқали театрида бадиий образнинг мусиқа – вокал – ракс уйғунлиги жиҳатлари изланди. М.Қориёкубов, Тамарахонимлар қаҳрамонлар характери талқинида хонандалик санъатини аҳамиятини сифат жиҳатидан янги поғонага кўтардилар. Миллий-бадиий анъаналарини ва тараққий топган театр-мусиқа маданиятларининг илғор тажрибасини ўзлаштириш натижасида ўсиб борган ўзбек мусиқали театри сахнада таъсирли, ишонарли, ҳаётий тўлақонли образлар яратишни ўзининг асосий мақсадларидан бири сифатида қабул қилди ва галдаги босқичга қадам қўйди. Махсус вокал сабоғини олган хонандаларнинг, жумладан, Б.Мирзаев, Ҳ.Носирова, К.Зокиров сахнада яратган образлари бадиий-эстетик яхлитлик ва теран психологик талқин билан ажралиб турарди.

1939 йилда Ўзбек давлат мусиқали театри жамоаси иккита гуруҳга бўлиниб, ҳар биттаси мустақил ижодий ҳаётга қадам қўйди. Мусиқали драма жанри Муқимий номидаги мусиқали драма ва комедия театри елкасига юкланди. Спектаклнинг марказий сиймоси бўлиб қолган кўшиқчи актёрнинг ўрни сахнада янада мустаҳкамланди ва ушбу муаммога қизиқиш янада ортди. Мусиқали театрнинг ижодкорлари жанрнинг бойитиш йўллари, унга ўзига хослик бахш этувчи ва шу билан бирга умумлашма фикрларни ҳал қилишга

имкон берувчи янгидан-янги замонавий бадиий воситалар ҳақида жиддий ҳамда чуқур ўйлашлари керак эди.

Саҳнадаги изланишлар жадал ва кўп киррали тарзда олиб борилди. Шу билан бирга чуқур психологик, эмоционал хусусиятга эга бўлган санъатга интилиш кучайди. Муқимий номидаги театр замонавий психологик изланишлари руҳида бир қатор тарихий, замонавий, афсонавий мавзудаги асарларни сахналаштирди. Хусусан, «Муқимий», «Нурхон», «Равшан ва Зулҳумор», «Олтин кўл», «Ватан ишқи», «Момо ер», «Қонли тўй», «Жоним фидо» спектакллари галдаги жараёни энг яхши тамойиллари ўзбек муסיқали драма театри сахнасида ўз ифодасини топаётганини кўрсатди. Ушбу спектакллардаги теран психологизм, романтик кўтаринкилик, метафорик театрнинг жўшқинлиги уларнинг муваффақиятини таъминлади, актёрлик санъатининг энг муҳим хислатларини белгилаб берди.

Спектаклдаги қўшиқнинг, мусиқанинг ўрни билан боғлиқ кўпгина муаммолар Ўзбекистон Композиторлар уюшмасининг пленумида таҳлил этилган. Ана шу муаммоларнинг амалиётда ҳал этилишида шу нафақат театр жамоаси, балки композиторлар ижоди, хонанда-кадрлар тайёрловчи олийгоҳлар билан боғлиқдир.

5-Маъвуз: Талабалар билимини назорат қилиш ва баҳолаш методикаси.

Санъатшунослик йўналиши бўйича таҳсил олаётган тингловчи амалиётдан, унинг ижтимоий функциялари, жанрлар тизими ва ижодий услубларидан хабардор бўлишлари мақсадга мувофиқдир.

Маданият, санъат соҳаларидаги ижодий жараёнларни ОАВ да ёритиш ва номоддий миллий кадриятларни тарғиб этишда санъатшунослик муҳим ўрин тутди. Шундай экан, танланган муайян йўналиш бўйича (театр санъати, кино, ТВ, радио, мусиқа ва б.) диссертация ёзаётган соҳа мутахассислари замонавий бадиий жараёнда қўлга киритилаётган ютуқлар билан бир қаторда санъат соҳалари тарихини, ривожланишига хос ижтимоий-маданий динамикасини таҳлил эта билишлари, ўз фикр-мулоҳазаларини муқобил жанр ва форматдаги журналистик асар сифатида ОАВ тизимида намоён этиш маҳоратига эга бўлишлари муҳим.

Бугунги кун санъатшунослик мутахассислар учун катта муаммо бўлиб турган жиҳат ҳам айнан назария билан амалиёт ўртасида узилиш мавжудлиги билан изоҳланади.

амалий ва мустақил таълим машғулоти орқали ўқитилади. Маърузалар оммавий ахборот воситаларининг ижтимоий ҳаётдаги мавқеи, санъат билан боғлиқлиги, вазифалари, бу соҳаларда ишлашнинг ўзига хос хусусиятларини илмий – назарий нуқтайи назардан ёритиб беради.

Амалий машғулотлар талабаларни таҳлилий материаллар, санъат асарларига тақризлар, телевидение ва радио учун сценарийлар ёзиш, санъат бўйича дастурларни олиб бориш маҳоратини эгаллашга йўналтиради.

Амалий машғулот саволлари

1. Театр санъати тушунчаси ва унинг мазмун-моҳияти
2. Фаннинг предмети, мақсад-вазифалари
3. Театр санъатининг асосий йўналишлари ва жанрлари Қадимги юнон театри актёри, театр меъморчилиги ва театр томошаларини ташкил этиш
4. XIX аср охири XX аср бошларида Европа услубидаги театрнинг Туркистон худудига кириб келиш омиллари
5. Аристотелнинг «Поэтика» рисоласини театр санъати тарихидаги ўрни.
6. XX аср ўзбек театрининг анъанавий ўзбек театридан тубдан фарқланувчи омиллар
7. Жаҳон кино санъатининг илк босқичлари.
8. Кинотелеоператорлик санъатида бадиий образлилик яратиш.
9. Ўзбек Миллий кино санъатида шаклланиш жараёнлари.
10. Кино санъатида мусиқанинг тутган ўрни.

Асосий адабиётлар

1. Асеев Б. и Образцова А. Русский драматический театр – М.: Просвещение, 1976.
2. История зарубежного театра в 4 х частях под редакции Г. Н. Бояджиева, А. Г. Образцовой. – М.: Просвещение, 1981 – 1987.
3. Раҳмонов М. Ҳамза. (Ўзбек давлат академик драма театри тарихи.) Биринчи китоб (1914 – 1960 йиллар). – Т.: Ф. Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 2001.
4. Раҳмонов М., Тўлаҳўжаева М. Т., Мухторов И. А. Ўзбек миллий академик драма театри тарихи. – Т., 2003.
5. Турсунбоев С. Хорижий театр тарихи. Хрестоматия. /антик даврдан маърифатпарварлик давригача/ – Т., 2001.
6. Турсунбоев С. Хорижий театр тарихи. Мажмуа. /антик даврдан ХХІ асргача/ – Т.: Чўлпон номидаги нашриёт матбаа ижодий уйи, 2006.
7. Турсунбоев С. Театр тарихи. – Т.: Билим, 2005.
Хорижий театр тарихи. Қайта ишловчи ва таржимон С. Турсунбоев. 1 жилд. – Т.: Ўқитувчи, 1997.

V. КЕЙСЛАР БАНКИ

Кейс №1. “Тунда очик”

Тавсвирий санъат оммабоплигини янада ошириш туфайли ушбу соҳадаги қўшимча қийматнинг капиталга айланиш жараёни Тейт Модерн галереяси учун муваффақиятли ўтди. Мазкур кампанияни 2002 йил март ва май ойларида Лондоннинг 8та галереясида иборат бирлашма ўтказди. Галереялар кампанияда ўзларига хос вазифаларни белгилаган бўлсалар ҳам, лекин барчалари қуйидаги мақсадларга ўз диққат эътиборини қаратдилар:

- тунги соатларнинг узайтирилганлиги хақида кўпроқ ташриф буюрувчиларни хабардор этиш;
- кечки соат 6 дан кейин ташриф буюрувчилар сонини ошириш;
- галереялар хақидаги “зерикарли ва жонга теккан жой” деган тассавурни ўзгартириб, галереялар - ижтимоий хаётнинг бир қисми сифатида каби концепцияни таклиф этиш;
- ташриф буюрувчилар завқ оладиган алоҳида бир тадбирлар, маърузалар, сафар, жонли ижро, ресторан, бар ва харидлар каби фаолиятлар доирасини ОАВда ёритиб бориш.

Баъзи бир галереялар, хусусан В&А галереяси тунги соатларгача икки йил мобайнида ишлаб келган ва 1500 -2000 га яқин тунги ташриф буюрувчиларни жалб этган. Бошқалари эса, масалан Миллий Портрет Галереяси хафтасига икки тун очик бўлиб, бир йил мобайнида ишлаган эди, унга 300-400га яқин одам кечкурун ташриф буюрган. Далвик Тасвир Галереяси ўз тажрибасида тунги ташрифларни ҳеч қачон қўлламаган ва бундай имкониятдан фойдаланиш истагини билдирди.

Кампания учун мақсадли гуруҳ этиб 25-34 ёшли санъатдан хабардор ёки мутахасис, Лондонда яшайдиган ёки ишлайдиганлар танлаб олинди. Ушбу сегментни жалб этиш учун “Санъатни севасанми?Ундан завқ ол....Кечроқ.” шиор ишлаб чиқилди. Ушбу шиор реклама бренди сифатида юракча шаклдаги ширинликларга бириктирилди. Ҳар бир галерея хақида маълумот, унинг жорий кўргазмалари ва кеч тунгача очиклигини ёритган 190000та рисола нашр этилди. 66000таси Лондон ва Вест Эндга дистрибьютер агентлиги томонидан тарқатилди. Қатнашувчи галереялар ҳар бири 8000тасини тарқатди, қолгани эса *Time Out* журнаliga илова қилинди. Журнал ўқувчилари мақсадли аудиторияга ёши, хаёт тарзи каби кўрсаткичлари билан тўғри келди. Ушбу ҳаракатлар орқали 89%га ўсиш кузатилди.

Рисолада галереяларда очилган тунги барлар хақида тафсилотлар, хусусан Абсолют водка ҳомийлигидаги Лове Арт ароғидан коктейли бепул

таклиф этилиши берилди. Абсолют бренди танланган ташриф буюрувчилар аудиториясига тўлиқ мос келади. Бундан ташқари *Time Out* ҳар хафта тунги барларни реклама қилиб, газетхонларга махсус чегирмаларни таклиф этиб борди.

Кампания харажатлари қатнашчилар ўртасида тақсимланиб, 1400 фунт стерлингга тенг бўлди. Асосий харажатларни рисолаларни чоп этиш ва тарқатиш ташкил қилди. *Time Out* газетаси ҳомийлигида 21000, Абсолют бренди томонидан эса 8000 фунт стерлингидаги харажатлар қопланди.

Хеюард Галереясида очилган биринчи тунги бар биринчи тундаёқ ўртача сондан анча кўп бўлган ташриф буюрувчилар -300тасини жалб этди. Миллий Портрет Галереясига эса 800га яқин мижоз келди. Хаттоки энг паст рейтингда бўлган Далвик Тасвир Галереясига 200та одам келди.

Кампания тугаганидан сўнг натижа кўплаб галереяларга шундай сақланиб қолди. Масалан Миллий Портрет Галереясига ташриф буюрувчиларнинг сони ўсиб борди ва ҳозирда тунги ташриф 1000 дан ортиқ бўлиб турибди. *Манбаа: Марлоу, 2001.*

Саволлар

1. Санъат муассасаларининг биргаликдаги ҳаракатида қандай афзалликлар ва камчиликлар бўлиши мумкин?
2. Галереялар реклама кампаниясини ўтказишда қандай маълумотларга эга бўлдилар? Ушбу маълумотлардан потенциал мижозлар билан узок муддатли муносабатларни ўрнатишда қандай фойдаланиш мумкин?
3. Сизнинг фикрингизча, ушбу кампания ташриф буюрувчиларни санъатга эмас балки бепул ичимликка жалб этишга айланиб қолиш хавфи қай даражада? Ушбу хавфни чеклаш учун нима қилиш мумкин?

Кейс №2. “Халл Трак” театри томошибанлари

Тадқиқотлар охириги 2 йил мобайнида Халл шахрининг театрга борувчи аҳолисидан фақатгина ярми Халл Трак театрида бўлганлигини кўрсатди. Бунга қараганда 10тадан 9таси шаҳар марказида жойлашган дастури турли туманлиги билан ажралиб турадиган Халл Нью Театрига бориши аниқланди. Йилда театрга уч ва ундан ортиқ марта борган ташриф буюрувчиларнинг сони чоракдан кўпроғини ташкил этди, уларнинг орасида ҳеч қайси Халл Трак театрида бўлмаган. Томошабинларнинг учдан бир қисми “юксак” санъат шаклларидаги замонавий драмаларни кўришни хуш кўришар экан ва улар орасида Халл Трак театрига борганлар аниқланмади.

Халл Тракнинг тахлил этилган жорий томошабинлари театр ташаббускорлари, доимий ва турли театрларга борувчилар деб топилди. Улар

театрни асосан кечкурун боришга яхши жой деб, театрға бориш уйдан ташқарида овқатланишга бориш сафари сифатида қабул қилишар экан. Уларнинг ёши 25-44 ёшда.

Бунга қиёсан, янги потенциал томошабинлар (тетрга борувчи лекин Халл Тракка бормаганлар) хақиқатдан театрға қизиқувчилар бўлмаган. Улар янгиликни излайдиган ва тажриба сифатида қабул қиладиган инсонлар тоифасидан.

Ташриф буюришга таъсир этиш. Тадқиқот сўровномаси иштокчилари бўйича Халл Трак театрига бориш учун қандай омилларга боғлиқлиги аниқланди. Театрға борувчиларнинг ярми шаҳар марказидаги янги бино ўзига жалб этишини таъкидладилар. Танаффусда томошабинлар дам оладиган хона ёки зал, бар кафеларнинг мавжудлиги ёшроқ томошобинларни жалб этиши мумкин. Жон Годбер Жон Годбер бадий директорининг маҳсулоти кўпчиликка ёқиши эътироф этилди. Лекин кўрсатувларнинг янги шакллари тақлиф этиш тавсия этилди.

Маркетинг натижалари. Халл Трак театри маркетинг коммуникациясидаги камчилик потенциал бозорни чуқурроқ ўрганмаганлиги кузатилди. Театр томошобинлари театр дастурларидан театр томонидан юборилган хатлар, тез тез ташриф буюрувчилардан хабардор бўлиб туришар экан. Айримлари маҳаллий газеталарда берилган маълумотлар билан қизиқиш турар эканлар. Ёшлар эса асосан интернетдан.

Саволлар

1. Халл Трак театри ўз миссиясини оширишда қандай мақсад ва вазифаларни белгилашини тақлиф қила оласиз.
2. Ушбу мақсад ва вазифаларни амалга оширишда қандай стратегияларни ишлаб чиқасиз. Ушбу стратегияларни тадбиқ этиш учун маркетинг тактикасини ишлаб чиқинг.
3. Ушбу режаларни ишлаб чиқишда маълумотлар рўйхатини тузинг. Агарда Сиз Театр маркетинг менежери бўлсангиз ушбу маълумотлар етарлича бўлармиди?

Манбаа: Wхитетхеад, 2000. Репродусэд wитх кинд пермиссион.

Кейс №3. Опера ҳамкорлиги

Сидней Опера Хаус бутун дунёда машхур бўлган замонавий архитектура дизайнидаги бинолардан бирида жойлашган. Опера Хаус ташкилий ривожланиш инноватори сифатида унинг ижрочи директори Майкл Линк тўрт йиллик бошқаруви остида шаклланди.

Линк Австралия Кенгашидаги театр менежментида миллий санъатни кўллаб қувватловчи инновацион шахс сифатида эътироф этилиб 1998 йилда

Австралия тасвирий институти бошқарувини олди. Унинг бошқарув фаолияти Опера Хаус учун икки муҳим тарихий воқеалар – Янги йил ва 2000 йил Сидней Олимпиадасига тўғри келди. Бундай ҳодисалар ташкилот учун иш жараёнининг янги ёндашувларини талаб этарди ва Линк Операни “ўрганувчи ташкилот” га айлантиришга аҳд қилди. Ушбу атама америкалик менежмент намояндаси Питер Сенж (Петер Сенге) томонидан 1990 йилда “Бешинчи Фан” китобида ёритилган бўлиб, унга биноан ташкилот инсонлар каби тизимли равишда ривожланиши ва тажриба алмашишлари лозим. Албатта унинг афзаллиги бир бутунлигида, ўрганиб бориш эса ташкилот муҳим фаолиятларидан бири сифатида ташкилий қувватни оширишда катта кучдир. Бошқача қилиб таъкидланганда эса, “унинг аъзолари жамоавий хабардорлик ва унумдорликни кучайтириш ва қўллаб қувватлашга доимий диққат эътиборини қаратиб турадилар ” (Сенге *эт ал.*, 1994). Опера Хаусда муваффақиятга эришиш йўли барча ходимларни ушбу йўналишга қўйиш деб белгиланди. Линк буни қуйидагича изоҳлади: “Опера Хаусда ишлар қандай бажарилишига бутун штатни жалб этиш ёндашувини биз қабул қилдик. Натижа –бу иш жойи бўлиб, бу ерда ташкилот ривожини учун ҳар бир ходим ўз хиссасини қўшиш учун ваколат олган. Бу шахснинг ўсиши учун қўмақловчи иш жойи бўлиб, бунда инновациялар, маҳоратни кўрсатиш, “буни қила оламан” деган хатти ҳаракат тан олинади ва рағбатлантирилади”.

Ушбу жараёнинг бош ғояси турли соҳаларни камраб олувчи лойиҳа гуруҳининг ташкил топиши бўлиб, унга тажрибаси ва функционал асоси ҳар хил бўлган ҳамкасабалар киритилди.

Уларнинг вазифаси муассасанинг 2000 йилга тайёр бўлиши, яъни компьютерга мувофиқлик ва товар ва хизматларга янги солиқлар билан танишиш. Шу билан бирга маданий ўзгаришларга бўлган зарурат масаласи муассасанинг турли бўлимлари ва поғоналари томонидан ўртага қўйилди. Концепция Командаси деб ном олган ушбу ишчи гуруҳ эътиборини муассасанинг ўзини ҳамда бу ердаги ҳар бир шахсни такомиллаштиришга қаратди.

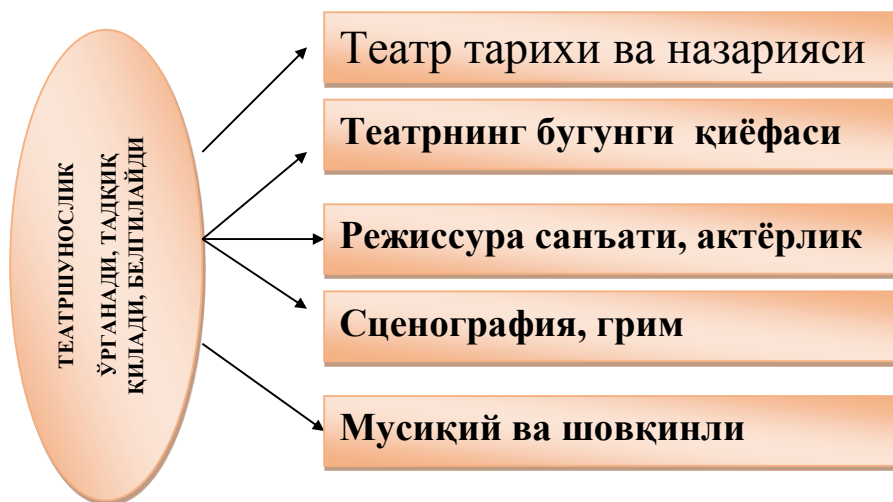
Натижада, Сидней Опера Хаус бугунги кунда нафақат Австралияда, балки халқаро даражадаги етакчи институтдир. “Ўрганувчи ташкилот”ни ривожлантириш натижаси сифатида амалга ошган бир қатор тадбирларни кўриш мумкин: Реал (Релатионшип, Эмпowerмент анд Леадершип), яъни Ўзаро муносабатлар ўрнатиш, Ваколат бериш ва Лидерлик қилиш – ички кадрларни ривожлантириш ириш дастури бўлиб, лидерлик ва билимларни бутун Хаус бўйича тарқатишга қаратилди. Тадбиркорликга тўлиқ мос келадиган ишлаб чиқаришга асосланган мутахассисликларни тақлиф этишга лойиҳа Рўйхатдан ўтган Таълим Муассаси сифатида аккредитация қилинди (шу билан

бирга Буюк Британиянинг Миллий Касб хунар Квалификация тизимига ҳам мос).

“Музыка, театр ва хореография, ҳамда кўнгил очар тадбирлар бизнес соҳасида Австралиянинг аборигенлари учун имкониятлар яратиш кейинги мақсадимиз”, деб Линк Янги Шаркий Уэлс штатида бўлиб ўтган Санъатни ўргатиш бўйича конференцияда гапириб ўтди. Опера Хаус хозирда аборигенларга ўқув дастурларни таклиф этмоқда ва мунтазам равишда Австралиянинг замонавий абориген санъаткорларнинг қобилиятларини кўрсатиб келмоқда. Ушбу конференцияда: “Бу бинода ўтирибмизки, бизлар улкан билим афзалликлари, катта интеллектуал капиталга эга бўлиб турибмиз. Уни капиталга айлантириш зарурати олдимизда турибди, бизлар одамларимиз ва тажрибаларимизни қўллашимиз учун бор имкониятларимизни ишга туширишимиз керак ва бутун Осиё кейинчалик дунёнинг бошқа жойларида ҳам ушбу имкониятларимизни кўрсатмоқчимиз.”

Саволлар

1. Сизга таниш санъат муассаси хақида ўйлаб кўринг. Уни “ўрганувчи ташкилот” га айлантиришда қандай қийинчиликлар мавжуд қандай уларни бартараф эата олади?

VI МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ МАВЗУЛАРИ

Мустақил ишни ташкил этишнинг шакли ва мазмуни

Мустақил таълим тегишли ўқув модули бўйича ишлаб чиқилган топшириқлар асосида ташкил этилади ва унинг натижасида тингловчилар битирув иши (лойиха иши) ни тайёрлайди.

Битирув иши (лойиха иши) талаблари доирасида ҳар бир тингловчи ўзи дарс бераётган фани бўйича электрон ўқув модулларининг тақдимотини тайёрлайди.

Электрон ўқув модулларининг тақдимоти қуйидаги таркибий қисмлардан иборат бўлади:

кейслар банки;

мавзулар бўйича тақдимотлар;

бошқа материаллар (фанни ўзлаштиришга ёрдам берувчи қўшимча материаллар: электрон таълим ресурслари, маъруза матни, глоссарий, тест, кроссворд ва бошқ.).

Электрон ўқув модулларини тайёрлашда қуйидагиларга алоҳида эътибор берилади:

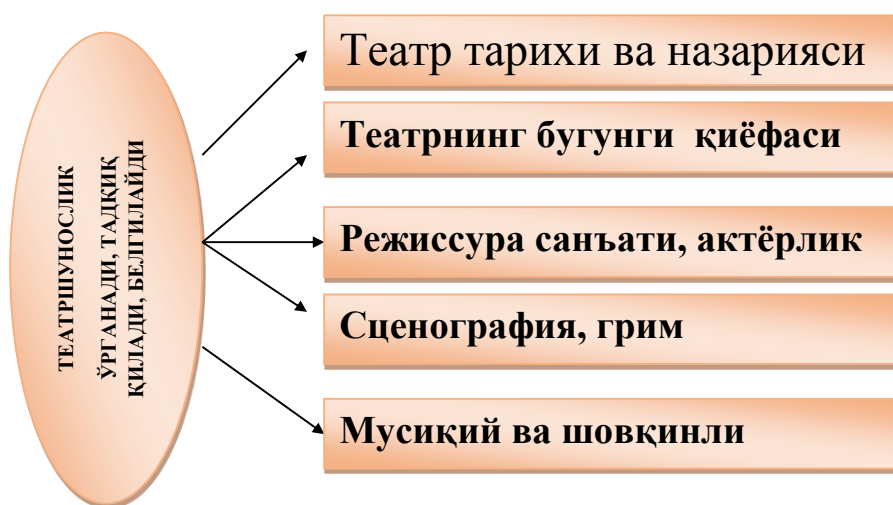
- тавсия қилинган адабиётларни ўрганиш ва таҳлил этиш;
- соҳа тараққиётининг устивор йўналишлари ва вазифаларини ёритиш;
- мутахассислик фанларидаги инновациялардан ҳамда илғор хорижий тажрибалардан фойдаланиш.

Шунингдек, мустақил таълим жараёнида тингловчи касбий фаолияти натижаларини ва талабалар учун яратилган ўқув-методик ресурсларини “Электрон потрфолио” тизимида киритиб бориши лозим.

Мустақил таълим мавзулари

1. Ўзбек анъанавий санъат мактаблари
 2. Устоз ва шогирдлик анъаналари
 3. Санъатшунослик фанларида замонавий тенденциялар
 4. Машғулотларни ташкил этиш
 5. Санъатшунослик фанларида инновацион технологиялар
 6. Мажмуалар устида ишлаш
 7. Талабалар билимини баҳолаш методикаси
- **Мустақил ишларнинг конкрет мавзулари** топшириқ берилиши жараёнида ҳал қилинади. Бу педагог билан ўзаро мулоқотда, талабанинг кизиқишларини ҳисобга олинган ҳолда аниқланади.

-
- Шунингдек, жорий театр репертуардаги спектаклларни, бадий филмларни оғзаки баъзан эса ёзма таҳлил қилишга эътибор қаратилади.

VII. ГЛОССАРИЙ

Инглиз тилидаги	Термин	Ўзбек тилидаги
Theatre	Театр –	<p>Театр – (юн. сўз бўлиб, томошагоҳ деган маънони англатади). Санъат тури; унинг ўзига хос ифода воситаси актёрнинг омма олдидаги ўйинижараёнида юзага келадиган сахнавий воқеадир. Театр санъатида ҳам бошқа санъатларда бўлганидек, халқ ҳаёти, тарихи, дунёқараши акс этиб, жамият тараққиёти, маънавияти, маданияти билан боғлиқ ҳолда ўзгариб, такомиллашиб боради. Театр асосида оғзаки ёки ёзма драматургия ётади. Театр синтетик санъат бўлиб, жамият ҳаётида, томошабинларнинг маънавий-эстетик тарбиясида муҳим ўрин тутди. Унда драматургия, мусиқа, тасвирий санъат, рақс, меморлик ажралмас бирликни ташкил этади. Театр – санъатнинг муҳим</p>

		бир хили бўлиб, у қадимги Грецияда туғилди.
Decoration	Театр декорацияси санъати,	сценография – тасвирий санъатнинг театр санъати билан боғлиқ соҳаси; декорация, либослар ёруғлик, сахна техникаси воситасида спектаклнинг томоша образи (кўриниши)ни яратиш санъати.
Music	Театр мусикаси –	1. кенг маънода - барча мусикали (опера, балет, оперетта, мусикали драма, мусикали комедия, водевил, мюзикл ва б.) ҳамда драматик спектакллар учун ёзилган мусиқа. 2.тор маънода – драматик театр спектакль (драма, комедия, трагедия)лари мусикаси
Analysis	Таҳлил –	а. сўз бўлиб, тарқалиш, (куртак) ёзиш; текшириш, суриштириш; ҳал қилиш, очиш деган маъноларни англатади). 1. Нарса, ҳодиса ва шаклларни моҳият, қонуният ва бошқа жиҳатлардан текшириш, ўрганиш иши. 2. Бирор нарса, маълумот ва шу кабиларни маълум нуктаи назардан ўрганиш, баҳолаш. 3. Бирор нарсанинг таркибини белгилаш ва унинг моҳиятини тадқиқ этиш. 4. дин. Дафн маросими олдидан

		марҳум тепасида давра олиб, тиловат қилиш.
Theatre Science	Театршунослик –	театр тарихи ва назариясини ўрганувчи фан. Мустақил илмий йўналиш сифатида театр санъатининг умумий тараққиёти билан боғлиқ ҳолда XX асрда шаклланган. Театршунослик дастлаб, асосан драма театрлари фаолияти билан боғланган бўлса, кейинчалик опера ва балет, оперетта, мусикали драма, болалар театри, кўғирчоқ театри, театр таълими, сахна нутқи, декорасия санъати, театр либоси ва пардозы, сахна ҳаракати, ҳаваскорлик театри соҳалари ва йўналишларини ўз ичига олади.
Subject	Сюжет	(фр. ва лот. сўз бўлиб, предмет, мазмун, моҳият, нарса деган маъноларни англатади). 1.Бадий асарда, фильмда воқеа-ҳодисалар тасвири, баёнидаги изчиллик ва ўзаро алоқа; бадий асар мазмуни. 2. Тасвирий санъатда: тасвир объекти, предмети. Сюжет –бадий асар мазмунини ташкил этадиган, бир-бири билан ўзаро боғлиқликда кечадиган, қаҳрамонлар ўртасидаги алоқалардан таркиб топган воқеалар тизими.

Глоссарий		
Acting technique	Актёрлик санъат	санъат яратиш сасна қиёфаларни (роллари) театрда томошаларнинг тақдимотчилари
Atmosphere	Атмосфера	ҳаяжонли бўйиш ҳар кимнинг ҳаракатлари, сахнанинг, эпизода, боғлиқ бўлган тавсия этилаётган ҳолатлар, воқеаларданги тугун, низони, темпо-ритма, "донлар", боғлиқлиги ҳаракати ва фаолият юритувчи шахсларда уни феъл-атворини, ёрдам беради.
Proscenium	Авансцена— сахна	олди, даҳлиз бир бўлак сахнанинг, бир қанча намоиш этилган томоша зали. (Рампа). сифатида о;йин учун белгиланган майдонча сахна олди кенг фойдаланилди опер ва балет спектакль драматик театрларда сахна олди хизмат қилади. Асосан жой ҳаракатлари учун катта бўлмаган сахналар олдидаги ёпиқ парда.
Allegory	Аллегория— киноя	тасвир энг яхши ғоялар ёрдами билан образ мазмун аллегии фарқдан кўп мазмунли рамзий бир маънодан ва бошқа қиёфа ;

		алоқа орасидаги мазмуни изҳор қилиш.
Type, theatrical character	Амплуа— ўхшаш	феълига кўра ролини, тегишли маълум актёра (актрисалар) томонидан бажариладиган ролларнинг типи.
Глоссарий		
Atellana	Ателлана-ателлана	(қадимги рим халқ томошаси; одий халқ ҳаётини тасвирловчи қисқа сахна асари)
Analysis	Анализ (разбор)	таҳлил, анализ; таҳлил қилиш.
Annotation	Аннотация-аннотация	(қисқа қайдлар, китобнинг қисқача мазмуни)
Ballad	Баллада-	(лирик-эпик поэзиянинг бир тури)
Ballet	Балет-балет	(театр санъати турларидан бири); рақсга асосланган мусикали-драматик сахна асари)
Properties	Бутафория— сахнадаги	ясама жиҳозлар қалбаки фанлар (ҳайкалтарошлик, мебель, идиш, безаклар ва бошқалар. Асар воқеаларини очишга ёрдам берувчи нарсаларни.
Buffoon	Буффонада	кулгили театр томошаси қабул қилиш, фойдаланилаётган театрда ; асосан ташқаридан қараганда комик бўрттириб юбориш, баъзида тартибли ҳаракатларни, кўринишлари

VIII. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

I. Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарлари

1. И.А.Каримов. Юксак маънавийат - енгилмас куч. Т.: “Маънавийат”. – Т.: 2008. -176 б.
2. И.А.Каримов. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. - Т.: “Ўзбекистон”, 2011. -440 б.
3. И.А.Каримов. Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш – энг олий саодатдир. “Ўзбекистон”, 2015. – 302 б.
4. И.А.Каримов. Озодлик ҳавосидан тўйиб нафас олган халқ ўз йўлидан ҳеч қачон қайтмайди. Т. “Ўзбекистон”, 2016. – 28 б.
5. И.А.Каримов. Ҳаёт синовларида тобланган Қашқадарё эли ҳар қандай юксак маррани эгаллашга қодир. Т. “Ўзбекистон”, 2016. – 28 б.

II. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2006 йил 16-февралдаги “Педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва уларни малакасини ошириш тизимини йанада такомиллаштириш тўғрисида”ги 25-сонли Қарори.
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 26 сентябрдаги “Олий таълим муассасалари педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини йанада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 278-сонли Қарори.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини йанада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги 4732-сон Фармони.
4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2015 йил 20 августдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини оширишни ташкил этиш чора тадбирлари тўғрисида”ги 242-сонли Қарори.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрелдаги “Олий таълим тизимини йанада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2909-сон Қарори.

Ш. Махсус адабиётлар

1. Азизходжаева Н.Н. Педагогик технологийалар ва педагогик маҳорат. – Т.: Молия, 2003. – 192 б.
2. Арипов М. Интернет ва электрон почта асослари.- Т.; 2000. – 218 б.
3. Исмаилов А.А, Жалалов Ж.Ж, Саттаров Т.К, Ибрагимходжаев И.И. Инглиз тили амалий курсидан ўқув-услугий мажмуа. Басис Усер/Бреактхроугҳ Левел А1/-Т.: 2011. – 182 б.
4. Ишмухамедов Р., Абдуқодиров А., Пардаев А. Таълимда инновацион технологийалар (таълим муассасалари педагог-ўқитувчилари учун амалий тавсийалар). – Т.: “Истеъдод” жамғармаси, 2008. – 180 б.
5. Ишмухамедов Р., Абдуқодиров А., Пардаев А. Тарбийада инновацион технологийалар (таълим муассасалари педагог-ўқитувчилари учун амалий тавсийалар). – Т.: “Истеъдод” жамғармаси, 2009. – 160 б.
6. Саттаров Э., Алимов Х. Бошқарув мулоқоти. – Т.: “Академия”, 2003. – 70 б.
7. Махмудов И.И. Бошқарув психологийаси. – Т.: 2006. – 230 б.
8. Махмудов И.И. Бошқарув профессионализми: психологик таҳлил. – Т.: “Академия”, 2011. – 154 б.
9. Carla Stalling Walter. Arts Management: an entrepreneurial approach. USA. Routledge. 2015. 459 p.
10. Sibsan. “The modern conductor”. Pearson Prentice Hall. Angliya, 2004.
11. Raymond Bisdorff, LuisC. Dias, Patrick Meyer, Vincent Mousseau, Marc, Pirlo. Evaluation and Decision Models with Multiple Criteria.- Springer-Verlag Berlin Heidelberg. - Germany, 2015
12. Benjamin Grosbayne. “Techniques of modern Orchestral Conducting”. Harvard University Press. USA, 2011
13. James L.Mchard. “The Future of modern Music”. Sad Edition. Angliya, 2005
14. Раҳимов Ш. Мусика санъатига ўргатиш методикаси. - Т.: Ўқув кўлланма, 2009. – 224 б.
15. Маданийат соҳасига оид меърий хужжатлар тўплами. Ўз.Р.Маданийат ва спорт ишлари вазирлиги, 2010 й.
16. List of Intangible Cultural Heritage in Neyed of Urgent Safeguarding. UNESCO, 2009
17. Janet Pillai. Learning with Intangible Cultural Heritage for a Sustainable Future. UNESCO, 2015
18. Basic Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, UNESCO, 2014, Paris

19. Основные тексты Международной конвенции об охране нематериального культурного наследия. ЮНЕСКО, 2014 г.

20. Боб Абелман анд Черйл Кушне , *АТҳеатер Сритисисм/Артс Журнализм Пример: Реферезинг тҳе Мусес*, Петер Ланг Публишинг, Инс., Нев Ёрк, 2013

21. Жамес Л.Мчард. “Тҳе Футуре оф модерн Мусис”. Сад Эдитион. Английа, 2005.

22. Фиола Керриган, Петер Фрасер, Мустафа Озбилинг. Артс маркетинг. – Папербаск. Германй, 2004.

23. Лиз Хилл, Сатҳерине ЁСулливан анд Терри ЁСулливан. “Среативе Артс Маркетинг”. 2004. Сомпоситион бй Генесис Тйпесеттинг, Рочестер, Кент Принтед анд боунд ин Греат Бритаин.

24. М.Ш.Қайимов, А.С.Умаров, У.Ғ.Зуннуова. Санъат менежменти. Ўқув кўлланма. Тошкент 2012

IV. Электрон таълим ресурслари

1. www.ziyonet.uz
2. www.edu.uz
3. www.infocom.uz
4. www.gov.uz
5. www.dsmi.uz
6. www.dsmimarkaz.uz
7. www.natlib.uz